

РАДНИ МАТЕРИЈАЛ

СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ОПШТИНЕ НОВО ГОРАЖДЕ 2020.-2027. ГОДИНА

- СТРАТЕШКА ПЛАТФОРМА, ПРИОРИТЕТИ, МЈЕРЕ-

ЈУНИ, 2020.

Садржај

ПОПИС СЛИКА	3
1 УВОД	5
1.1 ПРИСТУП ИЗРАДИ СТРАТЕГИЈЕ	5
2 СТРАТЕШКА ПЛАТФОРМА	5
2.1 СИТУАЦИОНА АНАЛИЗА	5
2.1.1 <i>Географски положај и природне карактеристике</i>	5
2.1.2 <i>Клима</i>	6
2.1.3 <i>Рељеф, геоморфологија и минералне сировине</i>	6
2.1.4 <i>Демографске карактеристике и кретања</i>	8
2.1.5 <i>Преглед стања и кретања у локалној економији</i>	11
2.1.5.1 Пољопривреда	14
2.1.5.2 Индустрија и грађевинарство	15
2.1.5.3 Шумарство	17
2.1.5.4 Туризам, трговина и угоститељство	18
2.1.6 <i>Преглед стања и кретања на тржишту рада</i>	22
2.1.6.1 Запоселност, незапосленост, плате	22
2.1.7 <i>Преглед стања и кретања у области друштвеног развоја</i>	26
2.1.7.1 Образовање	26
2.1.7.2 Здравство	27
2.1.7.3 Социјална заштита	30
2.1.7.4 Спорт, култура, НВО и удружења	32
2.1.8 <i>Стање јавне инфраструктуре и јавних услуга</i>	36
2.1.8.1 Водоснабдијевање и канализација	36
2.1.8.2 Путна инфраструктура	37
2.1.8.3 ТТ комуникације	39
2.1.8.4 Стамбени фонд	39
2.1.8.5 Одвоз комуналног отпада	39
2.1.8.6 Електроенергетска инфраструктура	40
2.1.8.7 Остала инфраструктура	42
2.1.8.8 Локална управа	42
2.1.9 <i>Заштита животне средине укључујући смањење ризика од катастрофа/несрећа</i>	44
2.1.9.1 Управљање квалитетом ваздуха	44
2.1.9.2 Управљање водама	44
2.1.9.3 Заштита земљишта	45
2.1.9.4 Управљање отпадом	45
2.1.9.5 Очување биолошке разноврсности и заштита природе	46
2.1.9.6 Енергетска ефикасност-енергетски одржив развој	46
2.1.9.7 Управљање ризицима и изазовима климатских промјена	46
2.1.10 <i>Стање просторно планске документације</i>	49
2.1.11 <i>Анализа буџета и пројекције средстава за финансирање реализације стратегије развоја</i>	51
2.2 SWOT АНАЛИЗА И СТРАТЕШКО ФОКУСИРАЊЕ	54
2.2.1 <i>Преглед унутрашњих и спољних фактора – SWOT анализа</i>	54
2.2.2 <i>Стратешко фокусирање</i>	55
2.3 ВИЗИЈА РАЗВОЈА И СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ, СА ИНДИКАТОРИМА	57
2.3.1 <i>Визија развоја</i>	57
2.3.2 <i>Стратешки циљеви, са индикаторима</i>	57
3 ПРИОРИТЕТИ И МЈЕРЕ СА ИНДИКАТОРИМА	60
3.1 ПРЕГЛЕД ПРИОРИТЕТА И ПРИПАДАЈУЋИХ МЈЕРА СА ИНДИКАТОРИМА	60
4 КЉУЧНИ СТРАТЕШКИ ПРОЈЕКТИ	63
5 ПРОВЈЕРА МЕЂУСОБНЕ УСКЛАЂЕНОСТИ СТРАТЕШКИХ ДОКУМЕНАТА	68
6 ИНДИКАТИВНИ ФИНАНСИЈСКИ ОКВИР	72

7	ОКВИР ЗА ПРОВОЂЕЊЕ, ПРАЋЕЊЕ, ИЗВЈЕШТАВАЊЕ И ЕВАЛУАЦИЈУ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА	76
8	ПРИЛОЗИ	78
8.1	САЖЕТИ ПРЕГЛЕД СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА	78
8.2	ДЕТАЉАН ПРЕГЛЕД МЈЕРА	85

Попис слика

Слика 1.	Број становника општине Ново Горажде, 1991-2018.....	8
Слика 2.	Структура становништва општине Ново Горажде (2018)	8
Слика 3.	Природно кретање становништва Општине , 1991-2018	9
Слика 4.	Број привредних субјеката у општини Ново Горажде 2014-2018.....	11
Слика 5.	Структура привредних субјеката у општини Ново Горажде по врсти организовања 2018.	12
Слика 6.	Структура предузетника у општини Ново Горажде (2018)	13
Слика 7.	Остварене инвестиције у општини Ново Горажде, 000КМ (2018)	13
Слика 8.	Површина и власништво шума у општини Ново Горажде	17
Слика 9.	Сјеча дрвних сортимената у општини Ново Горажде, м ³	18
Слика 10.	Преглед долазака и ноћења у општину Ново Горажде.....	21
Слика 11.	Кретање броја запослених у општини Ново Горажде, 2014.-2018.....	23
Слика 12.	Структура запослених по дјелатностима (2018)	23
Слика 13.	Незапослени по полу у општини Ново Горажде, 2014.-2018.....	24
Слика 14.	Квалификациона структура незапослених општине Ново Горажде (2018)	24
Слика 15.	Просјечна нето плата у општини Ново Горажде, 2014.-2018., КМ	25
Слика 16.	Број ученика у ОШ у Новом Горажду за период 2014 -2018. година	26
Слика 17.	Број ученика средњих школа из Новог Горажда, 2014-2019.	27
Слика 18.	Здравствени радници са ВСС у Новом Горажду, 2018.	28
Слика 19.	Преглед капацитета Дома здрављау Новом Горажду, 2018.....	28
Слика 20.	Број регистрованих грађана	29
Слика 21.	Преглед издвајања из буџета општине Ново Горажде, 2014.-2018., КМ	33
Слика 22.	Преглед површина објеката за рекреацију, м ² у Новом Горажду.....	34
Слика 23.	Преглед водоснабдијавања у Општини Ново Горажде, 2018.	37
Слика 23.	Локација постојеће депоније отпад у Општини Ново Горажде.....	40
Слика 23.	Преглед укупних прихода Буџета општине Ново Горажде, 2014-2018., КМ ...	51

Попис табела

Табела 1. Преглед мјесних заједница (МЗ) општине Ново Горажде са бројем становника и домаћинстава	9
Табела 2. Унутрашње миграције у општине Ново Горажде (2014-2018)	10
Табела 3. Преглед предузећа носиоца развоја и броја запослених	12
Табела 4. Структура земљишта општине Ново Горажде (2018).....	14
Табела 5. Производња воћа у општини Ново Горажде 2014-2018.....	15
Табела 6. Вриједност извршених радова према врсти грађевинских објеката и стамбена изградња	17
Табела 7. Структура пословних субјеката и запослених по полу, 2014.-2018.	23
Табела 8. Преглед буџета и извора финансирања Дома здравља, 2014.-2018., КМ	29
Табела 9. Лица корисници социјалне заштите, 2014.-2018.	30
Табела 10. Износ исплаћене помоћи путем Центра за социјални рад, КМ.....	31
Табела 11. Број корисника рекреативних објеката, 2014.-2018.	34
Табела 12. Путна мрежа у надлежности општине Ново Горажде, 2014.-2018.....	38
Табела 13. Стање у области електро-енергетског снабдијевања, 2014.-2018.....	41
Табела 14. Показатељи стања јавне расвјете у општини Ново Горажде 2014.-2018.....	41
Табела 15. Показатељи Општинске управе Ново Горажде 2014.-2018.....	42
Табела 16. Класификација и број пожара 2014-2019. година	47
Табела 17. Површине контаминирани са МЕС и НУС у општини Ново Горажде (2018) ..	48
Табела 18. Врста намјенских прихода Буџета општине Ново Горажде 2014.-2018. године	51
Табела 19. Преглед процјене по главним изворима финансирања за период 2020.-2027. године.....	53
Табела 20. Приједлог оквирне расподјеле финансирања по развојним областима.....	53
Табела 21. SWOT анализа	54
Табела 22. Стратешки фокуси.....	56
Табела 23. Индикатори (утицаја) реализације стратешких циљева *	59
Табела 24. Приоритети груписани по стратешким циљевима.....	60
Табела 25. Приоритети за стратешки циљ 1 са припадајућим мјерама	60
Табела 26. Приоритети за стратешки циљ 2 са припадајућим мјерама	61
Табела 27. Приоритети за стратешки циљ 3 са припадајућим мјерама	61

1 УВОД

1.1 Приступ изради стратегије

Стратегија развоја општине Ново Горажде 2020.-2027. година је кључни стратешко-плански документ општине Ново Горажде, који треба да подстиче њен будући раст и развој. Стратегија обухвата економски и друштвени аспект, али и аспекте заштите и унапријеђења животне средине и простора. Израђена је као оквир за дефинисање заједничких циљева, подстицање локалних снага, као одговор на изазове будућег развоја општине и свеукупног живота у њој. Као таква, Стратегија развоја општине Ново Горажде је у складу са стратегијама и политикама на вишим нивоима власти и то прије свега са стратешким и просторно-планским документима Републике Српске, али и са другим секторским стратегијама у Босни и Херцеговини. Такође, Стратегија је усклађена са процесом европских интерграција и глобалним циљевима одрживог развоја¹ (SDG).

Стратегија је израђена у оквиру Протокола о сарадњи између Општине Ново Горажде и Пројекта интегрисаног локалног развоја (ИЛДП), који представља заједнички пројекат Владе Швајцарске и Развојног програма Уједињених нација у БиХ (УНДП), а проводи се у сарадњи с Министарством за људска права и избјеглице БиХ, Федералним министарством правде, Министарством управе и локалне самоуправе Републике Српске и савезима општина/опћина и градова у оба ентитета.

У процесу израде овог планског документа кориштена је МиПРО методологија, која је прилагођена ЕУ терминологији и циклусу планирања, што је у складу са закључцима Радне групе за утврђивање концепта унапређења система стратешког планирања и управљања развојем у Републици Српској.

2 СТРАТЕШКА ПЛАТФОРМА

2.1 Ситуациона анализа

2.1.1 *Географски положај и природне карактеристике*

Општина Ново Горажде простире се на 123,08 км² и чини је педесет и девет (59) насеља са 3117 становника према попису из 2013. године. Смјештена је у средишту географске регије коју чине општине горњег тока ријеке Дрине: Фоча, Горажде, Ново Горажде, Чајниче и Рудо. Административно је подијељена на 5 мјесних заједница. Главна насељена мјеста у урбаном дијелу су Копачи, Устипрача, Сопотница, Машићи, Зидине, а већа насељена мјеста ван урбаног дијела су: Поткозара, Хубјери, Оглечева и Хладила. Захваљујући чињеници да се налази на правцу укрштања магистралних путева Београд-Дубровник, Зворник-Требиње и Сарајево-Прибој, те захваљујући постојећој саобраћајној инфраструктури која ову општину повезује са сусједним општинама и ширим окружењем, укључујући значајније веће градске центре (Сарајево, Ужице, Прибој и др.) географски положај ове општине је повољан и пружа могућности за добро осмишљен и усмјерен развој.

¹ https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/23345VNR_BiH_ENG_Final.pdf

Ново Горажде се граничи са општином Рогатица, општином Чајнице, градом Горажде, општином Рудо и општином Фоча. Овај изразито брдско-планински крај смјештен је на раскршћу путева којима се вијековима ходило, трговало, али и војевало. Све је то оставило упечатљиве и видљиве трагове до данашњих дана.

2.1.2 Клима

Клима је умјерено континентална са честим температурним колебањима. Централни дио општине Ново Горажде представља долина ријеке Дрине која је окружена планинским масивима Јахорине и Вучевице. Котлинско проширење на Дрини у коме је смјештено Ново Горажде, изузев отворености дуж лактастог корита Дрине, окружено је са свих страна високим планинама. Из наведених разлога се, упркос близине Јадранског мора, подручје Новог Горажда одликује умјерено континенталном климом, док се виши планински дијелови Општине, одликују субалпском и алпском климом. Због специфичне “лактасте” форме котлине западно од Копача, као и због знатног сужења долине ријеке Дрине у Међеђевској клисури која почиње код Устипраче, струјање ваздуха је знатно модификовано, а учестала појава тишина погодује формирању температурних инверзија (преокрета) и магли у конкавним формама рељефа. Зиме су на овим подручјима прилично хладне са просјечним температурама које се крећу око 0,6 °C. Средње лјетње температуре су уједначене и у котлинском дијелу општине Ново Горажде износе око 18 °C, јесен је нешто топлија од прољећа са средњом температуром од 9,7 до 10,3 °C, а у прољећним мјесецима од 8,6 до 9,9 °C, што је последица слабо израженог маритивног утицаја на поднебље овог подручја. Велика учесталост појаве мразева и магли представља значајну карактеристику климе Новог Горажда. Број дана са јаким мразом креће се годишње у просјеку око 11 дана, док средњи број ледених дана износи око 16 дана годишње.

2.1.3 Рељеф, геоморфологија и минералне сировине

На простору општине Ново Горажде у изграђивању облика рељефа и стварању различитих генетских типова рељефа учествују различити облици ерозионог дјеловања. Најизраженији су: флувијални облик ерозије (механички рад великог броја ријека и потока), карстни облик ерозије (хемијско растварање кречњачких стијена) и ерозиони процеси на падинама (физичко-механичко растварање под утицајем гравитације). У складу са наведним, на простору општине Ново Горажде настали су одговарајући типови рељефа: флувијални тип рељефа, падински тип рељефа и карстни тип рељефа.

Геоморфолошки, простор општине Ново Горажде припада унутрашњим Динаридима. У физиономској регионализацији, овај простор, сходно геоморфолошким одликама, сврстава се у средњевисоку динарску регију. Рељеф овог подручја у значајном дијелу чине масиви средње висине који окружују пространу долину Дрине. Од минералних сировине потребно је нагласити да нису довољно истражене резерве, али познато је да постоје антимонске минерализације заступљене на локалитетима: јужно од урбаног центра у предјелу Поткозаре, Кордића и Подхомара у општина Ново Горажде. Искориштености минералних сировина рудника антимона у Поткозари нема, тј. ресурс још није у функцији развоја, јер рудник не ради. Концесију за истраживачке радове у овом руднику додијељена је компанији „Антимон“ д.о.о. Бања Лука (2016) али нема експлоатације руде. Евентуалним активирањем овог рудника створили би се предуслови за нова радна мјеста, а и локална

заједница би у буџету могла остваривати значајна средства по основу ове концесионе накнаде и експлоатације руде, с обзиром да процијењена вриједност инвестиције по јавном позиву износи 4,76 мил. КМ.

Закључак

Имајући у виду природне и географске одлике, општина Ново Горажде налази се на регионалној раскрсници магистралних путева који општину повезује са сусједним општинама и ширим окружењем, при чему се општина налази у близини значајних привредних и друштвених центара. Географски положај општине Ново Горажде је веома повољан и пружа могућности за унапређење привредног и укупног развоја.

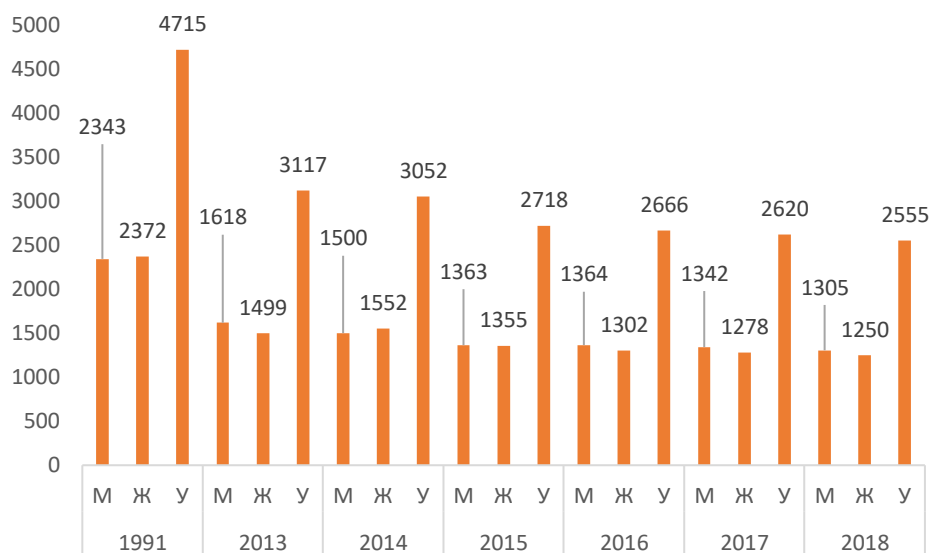
Климатске карактеристике општине Ново Горажде указују да се при планирању, пројектовању и изградњи будућих инфраструктурних објеката мора узети у обзир да ово подручје у погледу термичког режима има тзв. температурне инверзије. Дакле, у циљу очувања природних ресурса (нарочито водотока, земљишта и шумских еко-система, заштите од водне ерозије) и обезбјеђења повољнијих услова за живот неопходно је узети у обзир не само опште климатске елементе, већ и наведене микроклиматске карактеристике које се односе на температурне инверзије, дуготрајне магле, повећанувлажност ваздуха, велики број дана високих температура и, сразмјерно високих падавина, тесуфицит влажности земљишта у већем дијелу године.

Ново Горажде у будућности свакако треба искористити свој географски положај транзитног саобраћајног подручја ка Црној Гори, регији Херцеговине и Јадранском мору, те искористити нове инвестиције у погледу најављених путних комуникација Сарајево-Београд.

У циљу стављања у функцију развоја природних ресурса (нарочито водотока, земљишта и шумских ресурса), те у циљу обезбјеђења повољнијих услова за живот неопходно је узети у обзир све аспекте одрживог развоја локалне заједнице, посебно у случају кориштења минералних ресурса.

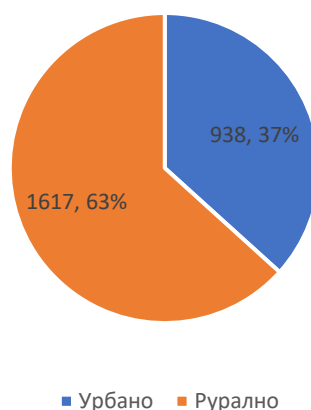
2.1.4 Демографске карактеристике и кретања

На основу резултата Пописа становништва, домаћинства и станова у Републици Српској и БиХ 2013. године, које је провела Агенција за статистику БиХ, а које је објавио Републички завод за статистику Републике Српске у општини Ново Горажде живи 3.117 становника.²

Слика 1. Број становника општине Ново Горажде, 1991-2018
(Извор: РЗС РС)

Ови подаци су уједно и једини релевантни, с обзиром да након овог пописа постоји само процјена о броју становника Општине, и према процјени³ Републичког завода за статистику (РЗС) за 2018. годину број становника износи 2.555 .

Слика 2. Структура становништва општине Ново Горажде (2018)
(Извор: РЗС РС)

Највећи број становника општине живи у руралним дијеловима општине (63%), док мањи дио становништва живи у урбаном дијелу општине тј. насељеном мјесту Копачи (37%).

²Завод за статистику БиХ.

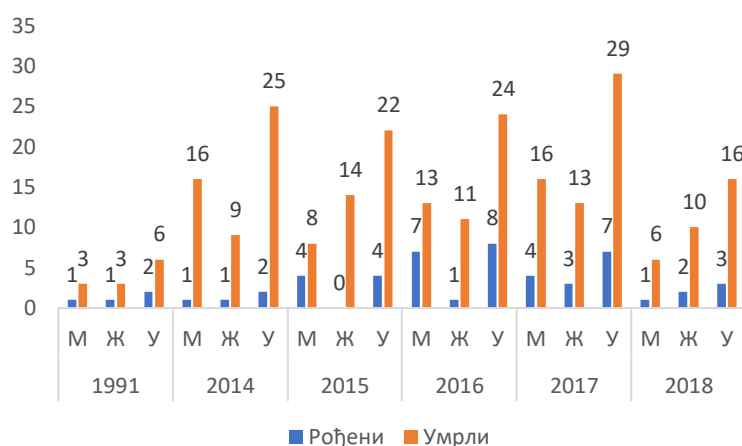
³Градови и општине Републике Српске, РЗС, 2018.

Табела 1. Преглед мјесних заједница (МЗ) општине Ново Горажде са бројем становника и домаћинстава

Назив мјесне заједнице	Површина km ²	Број становника	Број домаћинстава
МЗ Копачи	27,34	2063	714
МЗ Устипрача	36,05	373	129
МЗ Поткозара	13,67	297	103
МЗ Требешко Брдо	17,05	249	86
МЗ Оглечева	29,22	135	46

(Извор: Републички завод за статистику Републике Српске, 2013.)

У општини Ново Горажде укупно је територијално орагнизовано пет (5) мјесних заједница, док је најбројнија МЗ Копачи у којој живи више од 2/3 укупног броја становника општине. Након оснивања ове општине Ново Горажде, дешавају се значајне демографске промјене. О каквим се демографским промјенама ради, довољно је сагледати да је према попису становништва из 1991. године на подручју општине Ново Горажде живјело 4.715 становника. Са аспекта старосне структуре, према подацима РЗС за 2018. годину и процјене укупног броја становника од 2555 становника, од чега је 219 становника или 8,57% становништва општине Ново Горажде испод 15 година, 1.722 становника или 67,39% је радно способног становништва (15-64), те 614 становника или 24,03 % припада категорији старих (65+).⁴ Такође, у 2018. години само је један брак закључен и два (2) брака разведена. Подаци који се односе на 1991. годину, се односе само на насељена мјеста која припадају општини Ново Горажде, без значајног броја досељеног становништва током и након ратних дешавања на простор садашње општине Ново Горажде.

Слика 3. Природно кретање становништва Општине , 1991-2018
(Извор: РЗС РС)

Из приложених података видљиво је да општина Ново Горажде константно биљежи опадање броја становника, те негативан природни прираштај⁵. Миграције у општини Ново Горажде имају, такође, велики утицај на стварање демографске слике.

⁴ Републички завод за статистику (РЗС РС).

⁵ Природни прираштај је разлика између броја рођених (наталитет) и умрлих (морталитет) у једној години на 1000 становника. Изражен је у ‰ (промилима).

Табела 2. Унутрашње миграције у општине Ново Горажде (2014-2018)

Година	Број досељених				Број одсељених				
	Из ФБиХ	Из БД БиХ	Из општина РС	У	У ФБиХ	У БД БиХ	У општине РС	У	Миграциони салдо
2014	40	-	12	52	108	1	47	156	-104
2015	40	-	8	48	90	-	28	118	-70
2016	79	1	16	96	64	-	34	98	-2
2017	33	-	7	40	68	-	24	92	-52
2018	30	-	7	37	59	1	19	79	-42

(Извор: РЗС РС Демографска статистика 2019)

Анализирајући подаци о демографским показатељима општине Ново Горажде може се примјетити да се број становника константно смањује по свим основама. У 2018. години из Новог Горажда је одселило 79 лица, а као прилив евидентирано 37 лица, што је наставак негативног миграционог салда од 2014. године. И овај податак нам свједочи о губитку и смањењу броја становника општине у протеклом периоду, међутим, такав тренд је очекивати и у будућности уколико се не предузму значајне мјере како би се задржало младо и радноспособно становништво.

Закључак

Демографска кретања у општини Ново Горажде имају негативан тренд, број становника је готово преполовљен у односу на 1991. годину (у односу на пројектовану територију садашње општине), негативни демографски трендови, по свим критеријумима, се настављају у континуитету и дугорочно пријете развоју, па можда чак и демографском опстанку Општине. Природни прираштај је негативан, миграциони салдо такође, али оно најопасније је управо оно о чему не постоји званична евиденција, а то су економске миграције становништва ван граница земље.

Веома је изражен одлазак становништва који се може категорисати у двије категорије миграција: сезонске миграције становништва у потрази за сезонским пословима и трајне миграције становништва у друге средине у оквиру БиХ или у иностранство. Ове друге, трајне миграције, су посебно изражено код академски образованих грађана који не могу наћи адекватан посао у општини и код квалификоване радне снаге која одлази на већа тржишта рада.

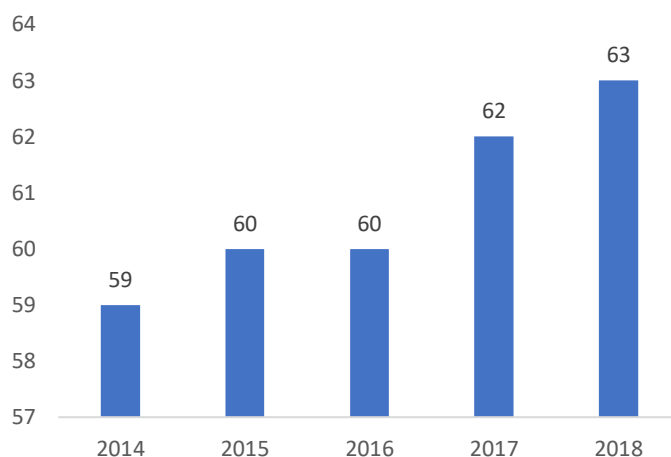
Из овог разлога, планским развојним мјерама потребно је зауставити овај негативан тренд и Општину учинити атрактивном заједницом за живот и рад, образовање и стварање нових породица. Дакле, сви будући приоритети морају бити усмјерени на заустављање изразито негативних демографских трендова и стварање одрживих услова за рад и живот. Ово прије свега се односи на обезбјеђење нових радних мјеста посебно кроз ангажовање постојећих производних капацитета, узимајућу у обзир могућност релативно брзог стављања у производно-прерађивачку функцију.

2.1.5 Преглед стања и кретања у локалној економији

Привреду општине Ново Горажде карактерише својинска трансформација, односно превођење једног облика власништва у други, те не изненађује то што је привреда дошла у врло незавидан положај, посебно ако се има у виду да је Ново Горажде (Копачи) представљало једну од индустријских зона општине Горажде. С обзиром да се у насељу Копачи као најурбанијем дијелу Новог Горажда у предратном периоду налазила индустријска зона са двије значајне фабрике и великим погоном за хладну прераду воћа и пољопривредних производа које данас не привређују, овај дио општине може се третирати као индустријски центар. Усљед посљедица ратних дејстава и технолошког стагнирања у протеклом постратном периоду, поменути индустријски потенцијали ангажовани су у далеко мањем обиму у односу на период прије 1992. године. Завод за запошљавање Републике проводио је одређене пројекте samozapošljavanja, међутим дугорочни резултати ових програма нису задовољавајући и не осликавају стварну слику развоја пословног окружења јер су се ови програми Завода за запошљавање гдје се врши samozapošljavanje уз финансијску подршку, показали неодрживим обзиром да се по престанку обавезног периода рада упослених ти пословни субјекти обично затварају.

Података о дијаспори општине Ново Горажде нема као ни припадајућих инвестиција, посебно узимајући у обзир да је општина Ново Горажде, релативно млађа територијална јединица локалне самоуправе.

Од укупно **63 привредна друштва** регистрована на територији Општине као и пословних јединица са сједиштем друштва на подручју других општина, које обављају дјелатност на подручју Општине Ново Горажде, нема ниједно велико предузеће, док су најбројнија микропредузећа, тј. она која запошљавају 1-5 радника.

Слика 4. Број привредних субјеката у општини Ново Горажде 2014-2018.
(Извор: РЗС РС)

Оно што охрабрује, јесте чињеница да број активних пословних субјеката у општини Ново Горажде континуирано расте и поред релативно неповољног пословног окружења, мада је тај раст веома скроман у односу на претходне године, ипак је значајан у последњих 5 година, јер је у овом периоду број пословних субјеката континуирано растао.

Табела 3. Преглед предузећа носиоца развоја и броја запослених

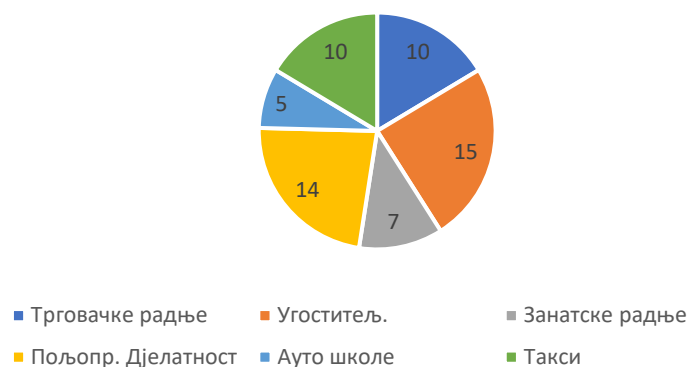
	Назив друштва	Основна дјелатност	Број запослених
1.	„Магус“ д.о.о	Трговина на мало моторним горивима	63
2.	„Хип-екс“ д.о.о хладњача	Пољопривредна	18
3.	„Дрвопром“ д.о.о	Помоћне услужне дјелатности у шумарству	8
4.	„Адриа“ д.о.о	Трговина на мало у неспецијализованим продавницама претежно прехранбеним производима	6
5.	„Окац“ д.о.о	Стовариште грађевинског материјала	5
6.	„Енергопетрол“ д.о.о	Трговина нафтним дериватима	5
7.	„Ирис“ д.о.о	Производња осталих производа од папира и картона	4
8.	„Петковић“ д.о.о	Грађевина	4
9.	„Манком“ д.о.о	Трговина на мало моторним горивима	1
10.	„Технип“ д.о.о	Производња боја и лакова	1
11.	„Пемас М“ д.о.о	Остале стручне, научне и техничке дјелатности	1

Важно је напоменути да предузећа „Хип екс“ хладњача у сезони запошљава до 30 сезонских радника, као и предузеће „Петковић“ у зависности од посла на повременим пословима запошљавају до 20 радника.

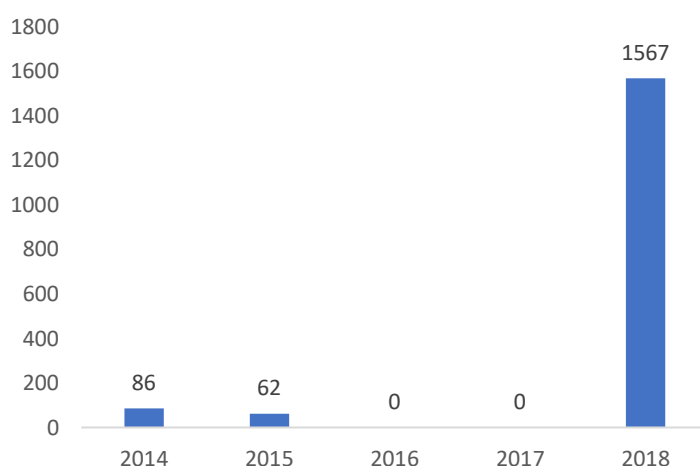
Слика 5. Структура привредних субјеката у општини Ново Горажде по врсти организовања 2018. (Извор: РЗ РС)

У општини Ново Горажде у 2018. години регистрован је 61 предузетник од чега је највише угоститеља и пољопривредних дјелатности, трговачких и занатских радњи.

Слика 6. Структура предузетника у општини Ново Горажде (2018)
(Извор: РЗС РС)

Позитиван је тренд да се више отвара пословних субјеката него што се затвара, тај тренд постоји још од 2014. године и у 2016. години износио је +41, тј. отворено је 53 пословна субјекта, а затворено 12. Највише радњи се отвара у дјелатностима: самостална угоститељска радња, а највише затворених радњи је у дјелатностима: самостална услужна радња и самостална занатска радња

Слика 7. Остварене инвестиције у општини Ново Горажде, 000KM (2018)
(Извор: РЗС РС)

Нажалост, остварених инвестиција у стална средства у 2016. и 2017. години није било, али је дошло до значајних инвестиција у стална средства у 2018. години у износу од око 1,5 мил. KM. Наведни податак се односи на набавке предузећа и других организација ради добијања нове имовине, повећања вриједности или замјене постојећих сталних средстава (зграде и грађевине, опрема и уређаји трајнијег карактера, пошумљавање и подизање дугогодишњих засада, дугорочна улагања у истраживање и развој, рударска и минерална истраживања, софтвери и базе података и сл.). Једина "гринфилд" инвестиција у посљедњих десет година је била пумпа у склопу предузећа "МАНКОМ". Ово предузеће у склопу свог објекта има продају нафтних деривата, прадавницу, кафе, два апартмана и перионицу. Немамо тачних информација о вриједности инвестиције, али је процијењени износ инвестиције преко 1 мил. KM. Општина Ново Горажде је по конкурсну продала инвеститору грађевинско земљиште укупне површине око 1600 м².

2.1.5.1 Пољопривреда

Пољопривредна земљишта представљају велики природни потенцијал општине Ново Горажде коме се у наредном периоду мора посветити много више пажње у циљу обнове привреде и заштите домаћег тржишта, опстанка руралних подручја, те очувања природне цјелине и амбијента. Иако се ради о великом и још увијек добро очуваном природном потенцијалу, показатељи садашњег стања пољопривреде су забрињавајући. У области пољопривреде у првом плану се треба осврнути на стање земљишта као ограниченог природног и тешко обновљивог ресурса чија је примарна функција производња хране и сировина. Општина Ново Горажде има урађену Студију развоја пољопривреде, али није довољно урађено на системским мјерама за развој пољопривреде, од идентификације произвођача, засијаних сорти до адекватне подршке произвођачима. Од укупног броја домаћинстава око 60% (837) су домаћинства која се баве пољопривредном производњом, што ову локалну заједницу чини изразито пољопривредном општином. Важно је напоменути да је на територији Општине Ново Горажде 2013. године било је највећи број регистрованих пољопривредних газдинстава (164). У току 2018. године регистрацију пољопривредног газдинства обновило је 108 пољопривредних газдинстава, а у току 2019. године 75. Ради се углавном некомерцијалним газдинствима са члановима средње старосне доби.

Табела 4. Структура земљишта општине Ново Горажде (2018)

Категорија	Површина (ха)				
	Приватно	%	Јавно	%	Укупно
Оранице и вртови	500	100	0	0	500
Воћњаци	1180	100	0	0	1180
Виногради	0	0	0	0	1180
Ливаде	1160	97,1	34	2,8	1194
Укупно обрадиво земљиште	2840	98,8	34	1,18	2874
Пашњаци	197	89,5	23	10,5	220
Укупно пољопривредно земљиште	3037	98,16	57	1,83	3094
Шумско тло	2346	30,6	5311	69,3	7657
Неплодно тло	52	34	1497	96,6	1549
Укупно	5435	44,1	6865	55,81	12300

(Извор: РЗ РС)

Укупна површина пољопривредног земљишта на територији Општине износи 3094 ха или 25% укупне површине (12.300 ха). Од тога, обрадиво земљиште (оранице и баште, воћњаци, виногради и ливаде) заузима 2874 ха, пашњаци су на 220 хектара, а трстици и баре на 120 ха. Позитиван је тренд повећања површине обрађеног земљишта са 131 ха у 2014. години на 157ха у 2018. години, зачајно су повећане обрадиве површине под поврћем са 86ха (2014) на 108 ха (2018), те крмно биље да 14ха (2014) на 18 ха (2018), површина под житима је остала иста и износи 31 ха. Производња ратарских култура углавном се није значајно мијењала и износи 15 т пшенице (принос 1т/ха), 6 т кукуруза (0,4т/ха), те кромпира ца 20 т (1т/ха).

Од производа у воћарству у општини Ново Горажде значајно се издваја производња јабуке од 27 т, производња крушке од 24 тоне, производња шљиве и вишње са по 17 тона годишње. Значајно је приметијети да је дошло до значајног пада у односу на родне године са изразитим приносом у 2015. и 2016. години, усљед тржишних промјена, суше, старости стабала и др.

Табела 5. Производња воћа у општини Ново Горажде 2014-2018

	Јабукe		Крушке		Шљиве		Вишње	
	укупно, т	принос по стаблу, кг	укупно, т	принос по стаблу, кг	укупно, т	принос по стаблу, кг	укупно, т	принос по стаблу, кг
2014	26	10.0	23	10.0	0	0	9	5.3
2015	108	40.0	92	40.0	66	20.0	17	9.7
2016	108	40.0	96	40.0	33	10.0	17	9.7
2017	27	10.0	24	9.8	17	4.9	18	10.3
2018	27	10.0	24	9.8	17	4.9	17	24.3

(Извор: РЗС РС)

Тренутно на подручју општине Ново Горажде нема активних задруга или удружења која се у основи баве пољопривредом. Хладњача "Хип-екс" се бави откупом воћа и његовом примарном обрадом (конзервирање-замрзавање). Откуп воћа се врши на подручју Горње-дринског региона, потражња за додатним количинама је велика. Све количине које се откупе и прераде у склопу овог предузећа се извозе. Капацитет хладњаче је 2000 т складиштеног простора, који је попуњен на нивоу године 30%, углавном са јагодичастим воћем. Хладњача посједује активан проточни тунел за замрзавање капацитета 2,5 т/ч. Менаџмент хладњаче има у плану отварање линије за прераду поврћа, уз откуп, али тренутно нема довољних количина поврћа за откуп на овој регији, мада се нуде кооперантски уговори у производњи јагодичастог воћа. Хладњача "Хип-екс" се бави откупом воћа и његовом примарном обрадом (конзервирање-замрзавање).

У овом дијелу највећи недостаци су недостатак сировине, а само у општини преко 3000 ха обрадивог земљишта. Све произведене количине јагодичастог, као и осталог воћа и евентуално поврћа могле би бити откупљене путем хладњаче и пласиране на тржиште, јер постоји реална потражња. До

Међутим, ниска продуктивност пољопривреде у односу на друге привредне гране, слаба орјентисаност локалне привреде на више облике прераде и финализације примарних пољопривредних производа, депресиране цијене, мали посједи по домаћинству и низак ниво организованих кооперативних производних процеса условили су назавидно стање ове привредне гране.

2.1.5.2 Индустија и грађевинарство

Како је дијелом наведено, централни дио општине Ново Горажде у пријератном подручју био је једна велика индустријска зона, гдје су егзистирале: фабрика машина, фабрика за производњу жице, хладњача-погон за дјелимичну прераду и замрзавање воћа капацитета 2000 т, те регионални Дистрибутивни центар за робе широке потрошње. Фабрика машина је имала производни програм хидрауличних преса од 2,5 до 160 т пресовања, програм машина за паковање као што су "термопак"-паковање течних производа џемова, еурокрема и сл. и "флоупак"- паковање тјестенина, кексова и сл. Посебан програм су биле машине специјалне намјене за војну индустрију-за фабрику иницијатора "Побједа", машине за просијавање експлозива, разни апарати и друге машине у производњи иницијалних експлозива и каписли. Такође, била је погодна за појединачну производњу по наруџби разних машинских дијелова склопова и машина. Тренутно стање фабрике је да не

ради, кроз процес приватизације доста основних машина за рад је распродато. Тренутни власник фабрике је фирма "ОКАЦ" д.о.о из Горажда.

До пада привредног развоја дошло је због проблема са којима се регион у цјелини суочавао деведесетих година прошлог вијека тј, начина на који је проведена приватизација предузећа. Посљедице свих ових дешавања и транзицијских процеса огледају се у паду привредне производње, технолошком заостајању производних капацитета у односу на индустријски развијене земље што је довело до стечаја ових предузећа. Од поменутих предузећа још једино ради предузеће "Хип-екс" хладњача.

Један од основних предуслова успјеха је привлачења нових инвеститора у склопу које је неопходна квалитетна понуда грађевинског земљишта. То подразумијева уступање истих по повољним цијенама или уступање слободних непокретности у власништву општине Ново Горажде у складу са Правилником о условима и начинима за отуђивање непокретности у својини општине Ново Горажде, у циљу реализације инвестиционих пројеката од посебног интереса за економски развој општине ("Службени Гласник општине Ново Горажде", бр.17/15). На овај начин Општина је понудила потенцијалним инвеститорима двије локације:

- **Објекат "Градина"** који је у власништву Општине Ново Горажде. Објекат је намјенски био изграђен за потребе велепродајног снабдијевања ове регије. Површина објекта је 6200 м², а са припадајућим земљиштем 12000 м². Објекат је са свом потребном инфраструктуром (електрична енергија, комунални прикључци, путна инфраструктура) уз магистрални пут М20 који повезује Београд (Р Србија) и Дубровник (Р Хрватска). Уз објекат ДЦ Градина налази се Хладњача којом газдује предузеће ХИП-ЕКС из Новог Горажда. Хладњача је капацитета 2000 т складишеног простора са тунелом за замрзавање воћа и поврћа. У објекту ДЦ Градина имајући у виду близину хладњаче могуће је организовање производње хране на бази воћа и поврћа. Поред могућности индустријске производње овог објекта могуће је његово кориштење у друге сврхе, као што је трговина на велико што му је и била примарна намјена до 2007. године те као складиштени простор.
- **Објекат "СОЧА"** за узгој гљива шиитаке и шампињона у подземном објекту, понуда се базира на изналажењу могућности за активирање објекта СОЧА у привредне намјене, а све у циљу смањења незапослености становника општине Ново Горажде. За овај објекат израђена је елаборат о могућностима производње шампињона и шиитаке, поред тога уз објекат је добро развијена енергетска инфраструктура (електрична енергија, угаљ), водоснабдијевање и друге комуналне потребе. По расположивим подацима изграђен је и опремљен почетком 60-их година прошлог вијека са специфичном намјеном, али никада није био коришћен у ту сврху. Касније, крајем осамдесетих година рађено је препројектовање са додатним радовима и додатном опремом, али због догађања на овом подручју почетком деведесетих година ова идеја није реализована, па је објекат остао у стању у коме је и комплетиран. Објекат је опремљен системом за гријање, хлађење и вентилацију са убацивањем свјежег ваздуха и избацивањем прљавог ваздуха. Такође има комплетну електроинсталацију, како за освјетљење, тако и за електромоторни погон с обзиром на планирану опрему велике снеге у објекту. Објекат има систем напајања индустријском и питком водом, као и канализациону мрежу и равномерно распоређено 12 мокрих чворова. Објекат је комплетно под земљом, са добрим приступним путем и могућношћу контроле приступа објекту.

Ови објекти са предложеним пројектима у понуди су општине задњих десет година. У протеклом периоду било је интереса од потенцијалних инвеститора за објекат "Градина", али до конкретне реализације није дошло. Објекат "СОЧА" је специфичан објекат-подземни тунели, гдје би евентуална улагања у процес производње шампињона и осталих гљива била велика. За овај објекат није било заинтересованих инвеститора у посљедњих 10 година.

Табела 6. Вриједност извршених радова према врсти грађевинских објеката и стамбена изградња

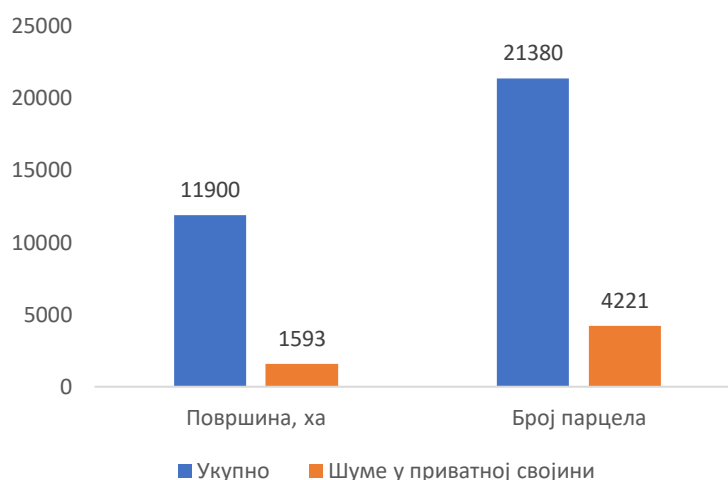
	Вриједност извршених радова, хиљ. КМ			Завршени станови		
	укупно	објекти високоградње		објекти нискоградње	број	површина, м ²
		стамбене зграде	нестамбене зграде			
2014	257	196	52	9	8	396
2015	28	5	23	0	0	0
2016	386	351	35	0	10	540
2017	34	0	0	34	0	0
2018	165	35	38	92	0	0

(Извор: РЗС РС)

Према званичним стаистичким подацима у области грађевинарства током 2017. и 2018. године није завшен нити један стан, док су улагања у стамбене зграде током 2018. године износила скромних 35,000КМ док нестамбене зграде такође скромних 38,000КМ. У оквиру објекта "Градина" постоји грађевинско земљиште које се нуди потенцијалним инвеститорима. Такође, постоји још пар квалитетних локација на подручју општине које би се могле претворити у грађевинско земљиште.

2.1.5.3 Шумарство

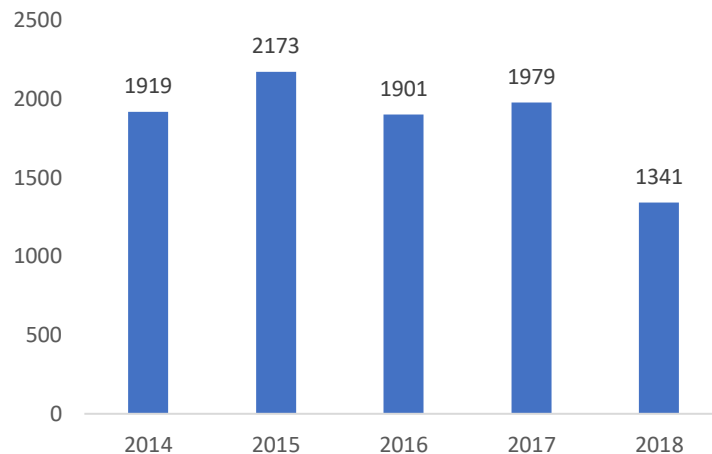
Шуме и шумска земљишта на територији општине Ново Горажде су предате на газдовање Шумском газдинству „Вучевица“ Чајнице и један мањи дио Шумском газдинству „Сјемећ“ Рогатица. Наиме, у састав Шумског газдинства „Сјемећ“ Рогатица улази господарска јединица Доња Прача која покрива површину од 1.094,6 хектара док у састав Шумског газдинства „Вучевица“ Чајнице улазе следеће господарске јединице: Осаница, Јошаница, Подкозара-Горажде, Јањина- Стакорина.

Слика 8. Површина и власништво шума у општини Ново Горажде

(Извор: Општинска управа Ново Горажде)

Комплетно подручје општине Ново Горажде обухваћено је новим катастарским премјером који је рађен 1975. године. За цијело подручје општине постоје топографски планови у аналогном облику размјере 1:2500. Дигитализација планова је извршена на цијелој општини, у свих 8 катастарских општина (К.О.). Укупна површина шума у приватној својини општине Ново Горажде износи 1593 ха. Укупан број свих парцела под шумом у приватној својини по новом премјеру износи 4221, чија је просјечна површина 0,38 ха.

Слика 9. Сјеча дрвних сортимената у општини Ново Горажде, м³
(Извор: РЗС РС)

Годишњи обим сјеча износи 1.341м³ дрвне масе, док подаци о прирасту шуме на територији општине нису доступни. Просјечни годишњи прираст у приватним шумама износио 3,67 м³. Шуме и шумска земљишта у приватној својини простиру се у виду мањих и већих парцела на цијелом подручју општине Ново Горажде. У шумама у приватној својини у прошлости је долазило до све већег уситњавања парцела што је отежавајућа околност за газдовање шумама.

Једна од битнијих ставки која се тиче шума јесте и отвореност шуме камионским путевима. Може се констатовати да је отвореност шуме путевима на територији општине Ново Горажде незадовољавајућа, посебно ако се упореди са европским просјеком који износи 30 километара на 1000 хектара. Приоритет у даљем развоју шума и шумског газдинства треба додијелити потпуном ликвидирању неконтролисаних сјеча, подаци о стварној или процијењеној количине неконтролисане сјече нису доступни.

2.1.5.4 Туризам, трговина и угоститељство

С обзиром на географски положај (раскршће путева сјевер-југ, исток-запад, Јадранско море-Сарајево-Београд), изузетно сачуване природне љепоте и културно-историјско наслеђе, општина Ново Горажде као и горње-дрински регион може представљати занимљиву и дугорочно гледано атрактивну туристичку дестинацију. Са три културно-историјска споменика, језером ријеке Дрине, и околним природним љепотама општина Ново Горажде као и сама регија посједује добре ресурсе и квалитетне претпоставке за развој разних облика туризма.

Трговина на подручју општине је организована кроз мале продајне објекте, те нема тржних

центара. Број активних трговинских радњи робе широке потрошње је (6), један (1) продајни објекат грађевинског материјала-стовариште, једна (1) продавница/ радионица умјетничких дјела и опреме, двије (2) бензинске пумпе са продајним објектима у склопу пумпи.

Стање у угоститељству и хотелијерству општине (нарочито смештајни капацитети) ограничава могућности развоја туризма. Структура смештајних капацитета и њихов квалитет, као и квантитет, не удовољавају захтјевима савремене туристичке потражње и понуде и нису ни приближно пропорционални потенцијалима. Становници Општине и приватници чија се дјелатност веже за туризам нису довољно и адекватно едуковани и нису пропорционални природним потенцијалима као ни сама инфраструктура која не прати потенцијале којима Општина располаже. сталим природним љепотама и шумама умјесто Општине и ловачког друштва „Маркан“ газдује ресорно министарство Републике Српске. Тако, за све евентуалне пројектне активности неопходно је тражити сагласности. Што се тиче издавања дозвола и пратеће документације у надлежности Општине ту је ситуација доста боља и подршка Општине не изостаје у складу са њеним буџетским могућностима. Ови није довољно, али афирмативно онда када изостане финансијска подршка ресорног министарства, Фонда за заштиту животне средине и осталих фондација и донатора чија су средства предвиђена за развој туризма.

Туристичка организација⁶ општине Ново Горажде је основана 2009. године и била је активна до 2016. године, у том периоду била је и водећи иницијатор већине активности и промоције туризма, екологије, спорта и културе. Реализујући неколико пројектних приједлога туристичка организација ствара полако услове и амбијент Општине као туристичке дестинације која ја нашла своје мјесто у региону.

Уз помоћ Туристичке организације и других организација из окружења, **до сада је у општини реализованмо неколико пројеката** и активности: Еко туристички камп у Устипрачи са пловидбом на ријеци Дрини (акумулација ХЕ Вишеград) нпр. "Водени Ћиро" уз орагнизовање риболова. Посјете културно-историјским споменицима: град-замак "Самобор" и Комплекс цркве Св. Георгија-Горажданска штампарија, у склопу комплекса је планирана израда музеја штампарства. Битно је напоменути да је неопходно даље обликовање ових локалитета у смислу готовог туристичког производа.

Из таквог амбијента уз подршку Општине, Туристичка организација је показала своју сврху да служи као сервис и координатор између Општине, удружења грађана, појединаца или приватних предузетника која се баве дјелатношћу везаном за развој туризма. У општини Ново Горажде очекује се даљи развој сљедећих видова туризма:

- спортски ловни и риболовни туризам;
- транзитни туризам;
- сеоски и излетнички туризам;
- спортско - рекреативни туризам, и
- културно-историјски туризам.

Спортско-рекреативни туризам поред лова и риболова може да пружи и друге, екстремније активности, као што је пливање, пловидба разним чамцима, кајаком, скакање у језеро са мостова и стијена, па чак постоје и ресурси за параглајдинг, банџи џамп, подводни риболов, роњење и др. Широм општине Ново Горажде, посебно у руралним подручјима-брдским, има доста обновљених стамбених кућа које су биле уништене током ратних дешавања деведесетих година које се могу претворити као смјештајни капацитети.

⁶ Тренутно није активана, али није брисана из регистра.

Посјета комплексу град замак Самобор је са једне стране и планинарење, али нема организованих посјета. Општина тренутно нема активну туристичку организацију која би координирала и проводила активности из области туризма, већ се прихват гостију риболоваца врши путем удружења спортских риболоваца "Младица" или ловаца путем удружења ловаца "Маркан", али ресурси из ове области веома мало су искориштени. Мада нема званичних података о другим видовима, једине организоване посјете су комплексу цркве Св. Георгија у склопу тура вјерског туризма и процијењено је да током године овај комплекс кроз манифестације које се организују и посјете у склопу организованих туристичких путовања посјети 8,000-10,000 посјетилаца.

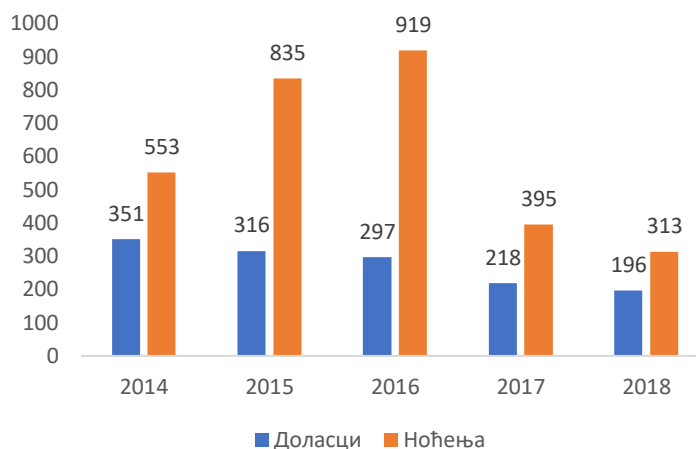
Ново Горажде као мала општина има три завидна културно-историјска споменика који датирају још од прије неколико стотина година. То су:

- Црква Светог Георгија у Доњој Сопотници, саграђена 1446. године, као задужбина Херцег Стефана Косаче, и у њој је радила штампарија, друга на читавом Балкану. У погледу развоја вјерског туризма, као специфичног културно-историјског туризма, Црква светог Георгија у Доњој Сопотници је јединствен споменик културног наслеђа, како у историјском тако и у погледу своје архитектуре. Прошлост ове цркве сеже до XV вијека, односно 1446. године и једна је од ријетких сачуваних непосредних свједочанстава о активности и организацији Српске православне цркве на овом простору. Црква представља задужбину херцега Стефана Вукчића Косаче, у историји познатог ктитора више српских манастира и цркава на подручју некадашње Херцеговине, а у народу је позната као „Црква Сопотница“. Горажданска штампарија при храму светог Георгија "на реце Дрине" у Новом Горажду радила је од 1519. до 1523. године. У том кратком периоду штампане су три изузетно значајне књиге за културну историју српског народа: **Литургија (Служабник-рускословенски назив)** из 1519. године, **Псалтир с послодовањем** из 1521. године и **Молитвеник гораждански (Требник)** из 1523. године.
- Такође, средњевјековна кула град Самобор се налази на подручју мјесне заједнице Устипрача и изградио је 1444. године Сандаљ Хранић и овај споменик има богату историју. Првобитно је био јако војно упориште, са ког су се пратили дубровачки каравани, а доласком Турака постаје њихова касарна.
- Два Турбета фамилије Сјерчић на Оџаку (регионални пут Горжде-Прача-Пале) су изградили потомци ове беговске фамилије, свједоче о времену када су Турци дошли на ове просторе.

Ови културно-историјски споменици проглашени су националним споменицима и под заштитом државе су од 2006. године, али се осим Општине, у складу са својим буџетским могућностима, нико не брине за њих, изузев Цркве Светог Георгија, коју су обновили вјерници.

У туристичке капацитете Општине могу се уврстити и сви угоститељски објекти на територији Општине, **као и један мотел са тридесетак (30-40) лежајева**, и неколико ресторана са квалитетном храном. Поред мотела као смјештајног капацитета на територији Општине се налази и завидан број сеоских газдинстава и викендица, на разним лијепим и пријатним локацијама, које се, такође, могу сврстати у смјештајне капацитете, али у овом погледу нема туристичке промоције и иницијативе, као и један "Еко-камп" површине неколико хиљада м² са пристаништем за бродове и чамце. "Еко-камп" се налази на ушћу

ријеке Праче у ријеку Дрину у Устипрачи. Међутим нема смјештајних капацитета (нема кућице нити лежајева).

Слика 10. Преглед долазака и ноћења у општину Ново Горажде
(Извор: РЗС РС)

У погледу долазака није занемарив број страних туриста којих је у 2018. години било **83 у односу на 113 домаћих туриста**. Страни туристи су остварили укупно **125 ноћења у 2018.** годни, што значи да се у просјеку у Новом Горажду задржавају 1,5 дана. Када се анализирају подаци о броју ноћења, у насељу Устипрача постоји мотел "Јагодић" смјештајног капацитета 30-40 кревета (ово су уједно и једини смјештајни капацитети у општини). У периоду 2015. и 2016. године вршена је изградња МХЕ "Дуб" у Устипрачи, а радници који су радили на изградњи били су смјештени у поменутом мотелу.

Туризам, посебно ловни туризам може бити јако атрактиван, као и риболовни. Општина посједује велике површине шумских и брдовитих предјела у којима можете наћи дивљач за лов као и ону која је забрањена за лов (дивља свиња, вук, лисица, зец, срна ...), док се у дринском језеру могу пецати врсте рибе карактеристичне за горње-дрински регион (младица пастрмка, скобаљ, липљан, клијен и др.). Магистрални пут М20, који пролази кроз Општину још се зове и *морска магистрала*, јер од Београда води директно до Требиња и Дубровника, односно до мора. У току љетне сезоне путем дневно прође и по неколико хиљада аутомобила, тако да Општина може да буде погодна за транзитне туристе у смислу пријатног одмора па чак и ноћења уз типичну традиционалну домаћу кухињу и старе специјалитете, као и природни амбијент. Нажалост, у овом **погледу нема уређених и евидентираних смјештајних капацитета**, мада сеоски и излетнички туризам је погодан за госте, односно туристе са локал-регионалног подручја који могу викендом доћи на излет на неколико часова на Вишеградско језеро или на лијепа околна узвишења као један здрав излазак у природу. Спортско-рекреативни туризам поред лова и риболова може да пружи и друге, екстремније активности, као што је пливање, пловидба разним чамцима, кајаком, скакање у језеро са мостова и стијена, па чак постоје и ресурси за параглајдинг, банџи џамп, подводни риболов, роњење и др.

Закључак

Привреду општине Ново Горажде карактерише: недовољна динамика привредног раста, континуирана постприватизацијска привредна криза, која је посебно утицала на сектор

секундарних дјелатности (индустрија). Пољопривреда је у посљедњих десет година (по физичком обиму производње), највитаљнији дио привреде и то само у оквиру приватног сектора, нарочито у дијелу примарне производње, терцијарни сектор привреде имао је неповољни ток, пад зарада и дохотка. Предузећа из области индустријске производње су приватизована, а што углавном није донијело очекиване позитивне резултате. Приватизована предузећа су практично уништена изузев хладњаче која ради у склопу фирме "Хип-екс". Фабрика машина и фабрика за производњу жице не раде али ове локације и даље позиционо и инфраструктурно представљају добру основу за развој индустријске производње.

И поред свега у општини нема извјесних инвестиција, али се могу истаћи два пројекта које општина Ново Горажде нуди потенцијалним инвеститорима, а то су пројекти: Реализација могућности које посједују објекат и локација ДЦ "Градина" и Пројекат „СОЧА“- узгој гљива шиш-таке и шампињона у подземном објекту.

Основни ресурс општине Ново Горажде је пољопривредно земљиште које се простире на површини од 3094 ха, што чини 25 % укупне територије општине. Сходно томе, пољопривреда, односно искориштавање пољопривредних потенцијала је једна од могућих грана развоја општине Ново Горажде. Имајући у виду да на подручју општине постоји око 3000 ха обрадивог земљишта, а уз то складишно-прерађивачки капацитети хладњаче су гарант откупа, прераде, чувања и пласмана пољопривредних производа. Уз водене капацитете на овом пољопривредном земљишту је могуће организовање узгоја разних воћарских и повртларских култура.

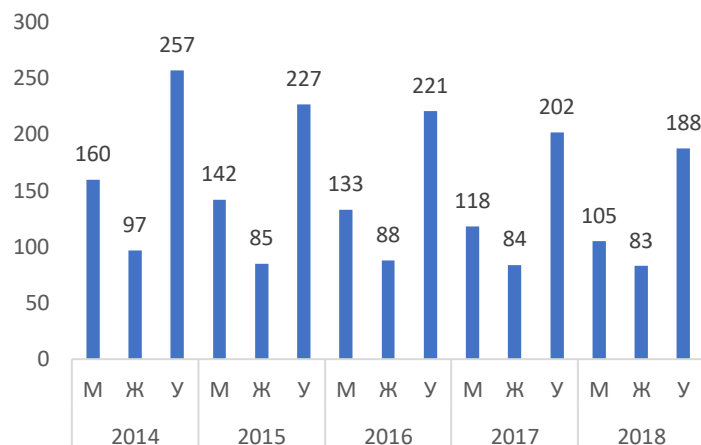
Туризам на подручју општине Ново Горажде је могуће развијати средњорочно, једино у оквиру једне регионалне туристичке понуде, гдје би била уврштена туристичка понуда општине кроз следеће видове туризма: спортски ловни и риболовни туризам, транзитни туризам и др., имајући у виду да у љетним мјесецима кроз општину Ново Горажде пролази значајан број путника, затим сеоски и излетнички туризам, спортско-рекреативни туризам и културно историјски туризам, мада при томе треба водити рачуна о утицају ове гране привреде с обзиром на његов укупни годишњи приход, број и захтјеве посјетилаца.

Но, свакако за динамичнији раст и развој ове заједнице потребно је интензивирати привлачење инвестиција, тј. неопходно је створити све регулаторне и техничке предуслове за "greenfield" или "brownfield" инвестиције и отварање нових радних мјеста.

2.1.6 Преглед стања и кретања на тржишту рада

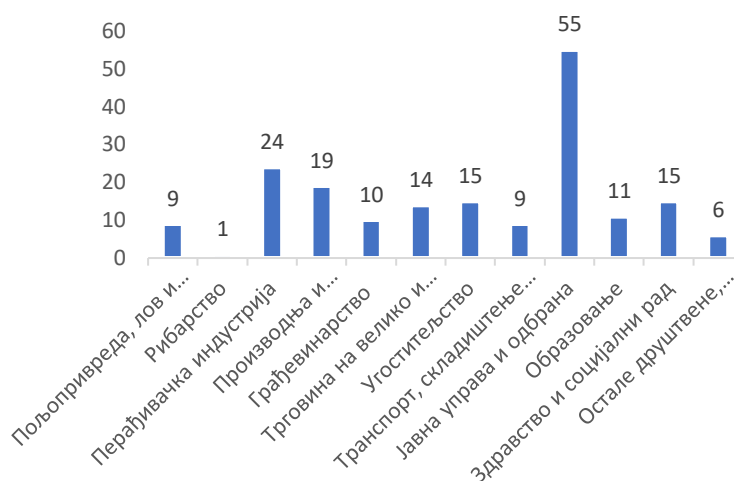
2.1.6.1 Запоселност, незапосленост, плате

Привредна активност становништва углавном је везана за прерађивачку индустрију, јавну управу и пољопривреду, у којој најзначајније мјесто ратарство и воћарство. Укупан број запослених радника према подацима Републичког завода за статистику 2018. године је 188 (према општини пребивалишта), а незапослених пријављених у Заводу за запошљавање је 208 лица (од којих је 74 женског пола) који активно траже посао или остварују нека друга права.

Слика 11. Кретање броја запослених у општини Ново Горазде, 2014.-2018.
(Извор: РЗС РС)

Број запослених има негативан тренд у односу на 2014. годину и мањи је за 37% (257 запослених), што је свакако забрињавајући податак.

Слика 12. Структура запослених по дјелатностима (2018)
(Извор: РЗС РС)

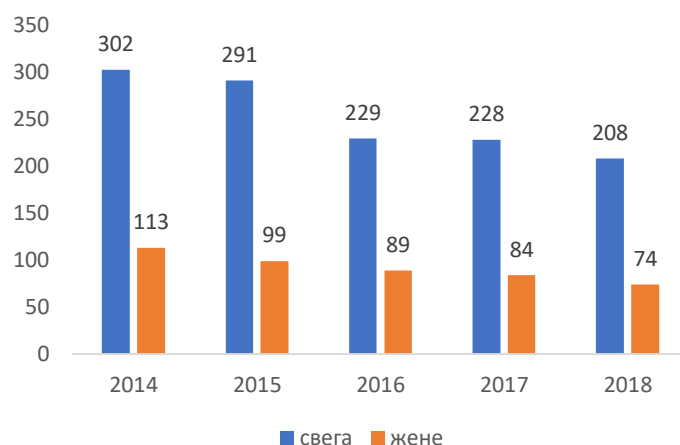
Од укупног броја запослених највећи број је у јавној управи (55), прерађивачкој индустрији (24), производњи и снабдијевању (19), угоститељству (15) и здравству (15).

Табела 7. Структура пословних субјеката и запослених по полу, 2014.-2018.

	2014		2015		2016		2017		2018	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
Микро (до 9 запослених)	53	24	66	20	66	21	54	24	49	19
Мала (од 10 до 49 запослених)	10	15	11	14	10	15	11	11	10	12
Средња (50- 250 запослених)	12	4	12	4	15	5	15	5	9	6
Велика (преко 250 запослених)	43	9	11	4	1	1	1	1	1	1
Укупно	118	52	100	42	92	42	81	41	69	38

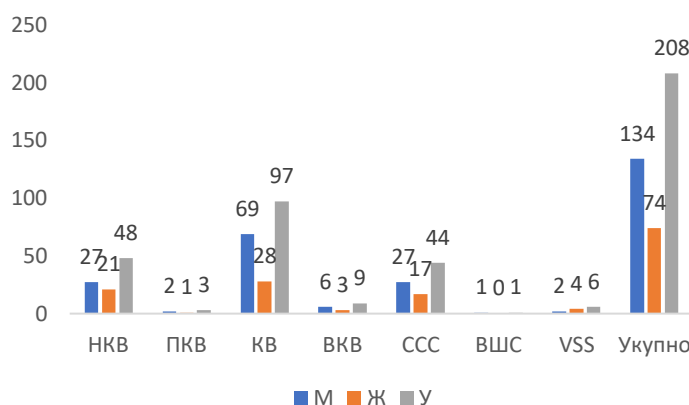
(Извор: РЗС РС)

У погледу запослености, значајано су више запослене особе мушког пола, а у погледу незапослености, стање је идентично, тј. нешто више од половине укупног броја незапослених су особе мушког пола (64,42%).

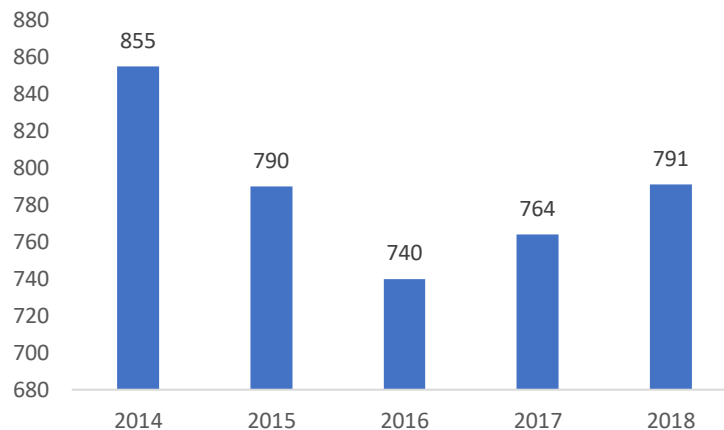
Слика 13. Незапослени по полу у општини Ново Горажде, 2014.-2018.
(Извор: РЗС РС)

На основу расположивих података Републичког завода за статистику Републике Српске (РЗС РС), број незапослених лица се смањио у 2018. години на 208 лица, од чега је 74 лица женског пола. Од броја незапослених лица, 28,84% незапослених је у доби 30-45 година живота док је 11,53% незапослених је у доби 18-30 година живота. Удио лица у доби 45-55 година живота у укупном броју незапослених је 25% док је удио лица у доби 45-65 година живота у укупном броју незапослених 64,42%, тј. највећа кохорта која уствари најтеже долази до запослења.

Слика 14. Квалификациона структура незапослених општине Ново Горажде (2018)
(Извор: РЗС РС)

У структури незапослених, са средњом стручном спремом највише има са трећим степеном образовања (КВ), затим нискоквалификованих радника (НК) и оних са средњом стручном спремом (ССС). У структури незапослених предњаче, економисти, трговци, гимназијалци.

Слика 15. Просјечна нето плата у општини Ново Горажде, 2014.-2018., KM
(Извор: РЗС РС)

Просјечна нето плата у општини Ново Горажде за 2018. годину је износила **791 KM** и мања је од републичког просјека за 66 KM. **Оно што забрињава јесте тренд смањења просјечне нето плате у односу на 2014. годину (855 KM)**, мада иста у окружењу и на републичком нивоу расте, што само може указивати на чињеницу да је и поред раста запослености, продуктивност привредних субјеката остала иста или мања, што свакако може имати за посљедицу интензивирање одласка радно активног становништва из општине Ново Горажде.

Закључак

Тешко је дати опште процјене које се односе на захтјеве тржишта рада општине Ново Горажде, с обзиром да је такво тржиште рада веома скромно и да се у свјетлу глобалне комуникације не може посматрати изоловано. Међутим, оно што се види у структури незапослених је да највећи број лица на бироу је са средњом стручном спремом трећег и четвртог степена, али и да расте број незапослених са ВСС, који је једноцифрен али ипак значајан за општину.

Једино значајне инвестиције могу довести до интензивнијег запослења у погледу свих квалификационих структура, посебно у погледу запошљавања радне снаге женског пола али и свих категорија незапослених старијих од 45 година, узимајући у обзир квалификације незапослених и да ли оне одговарају потребама тржишта рада.

И поред скромних људских ресурса, нажалост, много је већа понуда радне снаге од потреба локалног тржишта рада у општини Ново Горажде. Као посљедица тога, евидентан је одлазак радне снаге, посебно високообразоване по завршетку студија у друге средине у земљи или у иностранство. Слична ситуација је и по питању квалификоване и висококвалификоване радне снаге (посебно занатлијама). Генерално, за подручје општине Ново Горажде дефицитарна занимања су занатска (грађевинска и

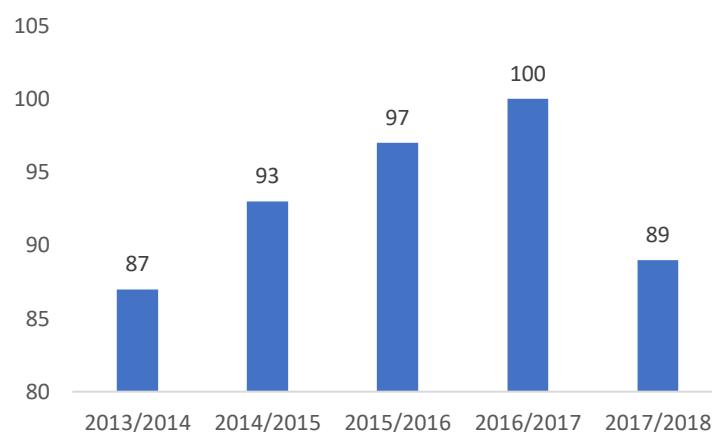
машинска) јер у грађевинској сезони највећа је потражња за овим занимањима. Потреба тржишта рада у Општини за високом стручном спремом у појединачним случајевима се јавља за занимањима: грађевинског инжињера, доктора специјалиста, ИТ инжињера и пољопривредних инжињера.

2.1.7 Преглед стања и кретања у области друштвеног развоја

2.1.7.1 Образовање

Предшколско образовање- овај вид образовања на подручју општине Ново Горажде своди се на тромјесечно образовање дјеце која се те године требају уписати у први разред и проводи се од 01. марта до 31. маја сваке календарске године. Тренутно објекта предшколског образовања нема, међутим, у изградњи је Омладинско-културни центар, као један мултифункционалан објекат у којем је планиран посебан дио за предшколско образовање (едукативне играонице и сл.) као и опремање истог.

Основно образовање- у општини Ново Горажде заступљен је јединои основно образовање. На подручју Општине раде само подручна одјељења, и то по једно подручно одјељење Основне школе “Вук Караџић” у Копачима и Поткозари док је матична школа у Вишеграду. Евидентан је проблем мањка образовног кадра, који се сада рјешава доласцима наставника и учитеља из Вишеграда и Рогатице. Објекти у којима се обавља настава су у релативно добром стању, што се тиче опремљености учионица и адекватности простора (струја, вода, гријање, санитариије) за рад. Организацију превоза за ђаке врши Општина Ново Горажде у сарадњи са Министарством просвјете и културе Републике Српске. Проблем је посебно изражен у зимском периоду усљед лоше путне комуникације ка удаљеним мјесним заједницама, а процјена је да 40% средњошколаца и 60% основаца чине дјеца са села. Часови информатике и страног језика су организовани али постоји потреба за додатном опремом, односно рачунарима и учионицама опремљеним за специфичне предмете. У погледу бројности, у први разред основне школе је 2019/20 уписано 10 ученике (5М, 5Ж).

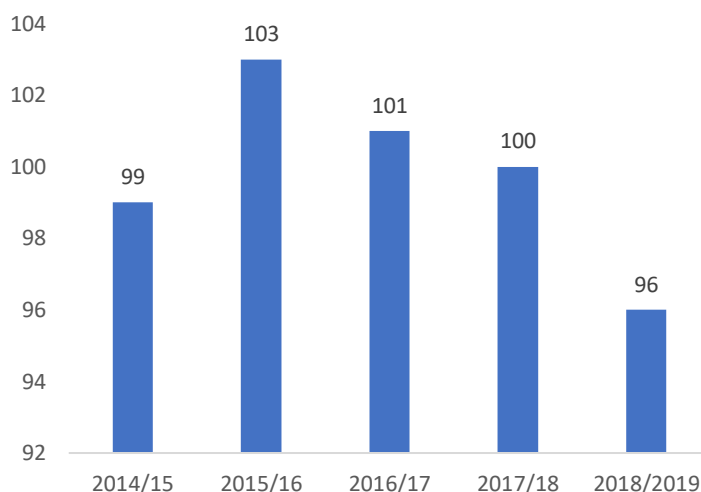
Слика 16. Број ученика у ОШ у Новом Горажду за период 2014 -2018. година
(Извор: РЗС РС)

Интересантан је пораст у школској 2016/2017. години, мада нема посебног разлога је се породице нису досељавале, већ је стицај околности и мањих миграција у том периоду

утицао на број ученика.

Током 2019. године у сарадњи са Америчком амбасадом у Сарајеву извршена је комплетна реконструкција школе у Копачима, такође, из средстава Владе Републике Српске, изграђена је уз школски објекат и физкултурна сала за обављање наставе физичког васпитања. У наредном периоду би се требала вршити набавка неопходних учила, али и савремене дигиталне опреме као што су интерактивне табле.

Средње образовање- на подручју општине Ново Горажде нема средњих школа, па своје средњошколско образовање ученици са овог подручја стичу у сусједним општинама Вишеграду, Фочи, Чајничу или Горажду. У мјесној заједници Устипрача постоји школски објекат новије градње са четири учионице и осталим неходним просторијама који се тренутно не користи. У овом објекту је била организована средњошколска настава за туристичке смјерове. Тренутно наставе у овом објекту нема, а у периоду 2005-2010. године била је организована средњошколска настава-средња туристичка гдје се добијало звање туристички техничар. Ова школа у том периоду није функционисала као самостална већ у склопу Средње школе "Иво Андрић" Вишеград.

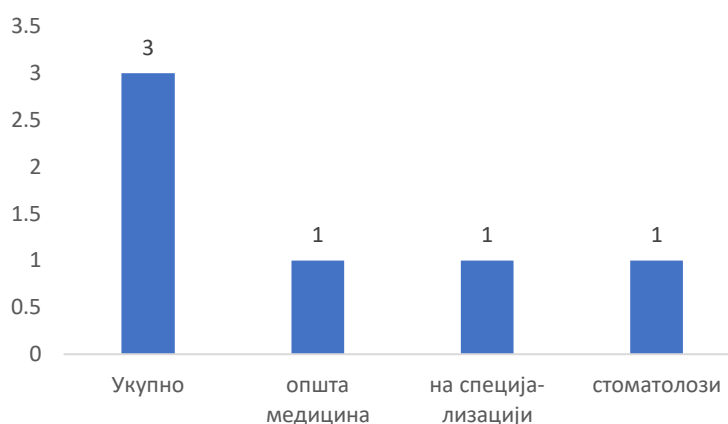
Слика 17. Број ученика средњих школа из Новог Горажда, 2014-2019.
(Извор: Општинска управа Ново Горажде)

Тренутно, укупан број ученика средњих школа са подручја општине Ново Горажде износи 96 ученика. У први разред средњих школа је уписано 36 ученика (11М, 15Ж). Опредјељење општине Ново Горажде је да се у наредном периоду поново покрене средњошколско образовање у овој школи, у сарадњи са Министарством просвјете и културе. Наиме, у Вишеграду постоји средњошколско образовање економски техничар, машински техничар, занати и гимназија, а с обзиром да на подручју општине Ново Горажде тренутно нема организованог средњошколског образовања, пожељна би била пољопривредно-прехранбена и машинска школа.

2.1.7.2 Здравство

Здравствена заштита у Новом Горажду се пружа од стране Дома здравља без подручних амбуланти. Стога би приоритетно било рјешавање питања подручних амбуланти и то барем двије: за мјесне заједнице Устипрача и Подкозара. У склопу МЗ Поткозара повремено се

организују прегледи становника ове мјесне заједнице од стране медицинског особља ЈЗУ Дом здравља Ново Горажде. У Новом Горажду ради само једна јавна апотека, која је добро снабђевена лијековима. Конфигурација терена и лоша путна инфраструктура (највећим дијелом путеви локалног значаја су макадамски, а у неким заједницама и у лошем стању) отежавају приступ здравствених радника становништву које насељава руралне дијелове општине. То се односи на зимске периоде и на најудаљенија села. Приступ медицинским установама, роби и услугама је посебно тежак за најстарије грађане, као и за особе са инвалидитетом који живе у тим дијеловима општине. Та ситуација би се могла побољшати оснивањем мобилних тимова у формалном смислу. Фонд здравственог осигурања Републике Српске финансира Дом здравља у зависности од броја осигураника регистрованих на подручју општине.

Слика 18. Здравствени радници са ВСС у Новом Горажду, 2018.
(Извор: Општинска управа Ново Горажде)

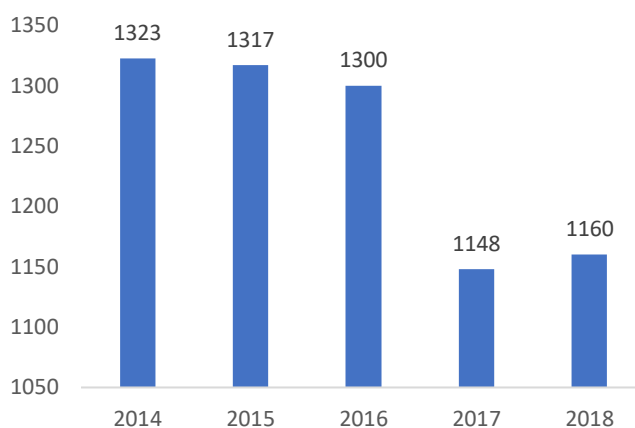
Како је број осигураника регистрованих на подручју општине изузетно мали, финансијска средства Дома здравља нису довољна и не покривају све потребе становништва. **Кадровска структура (2018) у Дому здравља састоји се од 2 доктора опште праксе, 1 доктора стоматологије, 7 медицинских техничара, 1 економиста, 1 возач и 1 спремачица.**

Слика 19. Преглед капацитета Дома здрављау Новом Горажду, 2018.
(Извор: Општинска управа Ново Горажде/ЈЗУ Дом Здравља)

Уопштено говорећи, услови за пренаталну и постнаталну здравствену заштиту на подручју општине Ново Горажде су задовољавајући. У општини Ново Горажде велики проценат становништва нема здравствено осигурање. Повратници оклијевају да се региструју у

Новом Горажду, првенствено због тога што би то могло да доведе до губљења личних и породичних примања или помоћи које остварују у Федерацији БиХ, гдје су ова примања знатно већа него у Републици Српској.

Слика 20. Број регистрованих грађана
(Извор: Општинска упрва општине Ново Горажде)

С обзиром на укупан број становника (2.555) укупан број регистрованих осигураних грађана (1.160) показује да постоји значајан број неосигураних лица и товише од половине укупног броја становника (55%). Због великог броја лица старије популације обољелих од хроничних болести (плућне, кардио-васкуларне, реуматске и др.), који се често налазе у фази погоршања или компликације болести, долази до повећаног лијечења болесних у кући, најчешће у удаљеним сеоским подручјима гдје старије становништво углавном живи само.

С обзиром на површину општине Ново Горажде, значајан број старијег становништва живи у руралним подручјима којима је неопходна здравствена њега. Један дио осигураника које здравственом заштитом покрива овај ДЗ живи на подручју Горажда у ФБиХ. Сви ови разлози утичу на повећање кућних посјета. Посјете су периодичне и по указаној потреби и проводе их доктор опште праксе са медицинском сестром. Опрема која се настоји обезбједити је столица са свим уређајима за пружање стоматолошких здравствених услуга, јер је постојећа од прије два мјесеца у квару, а и стара је. Осталу опрему за лабораторију и хитну медицинску помоћ Дома здравља настоји уз помоћ општине обезбједити путем апликација донаторима. Неопходно је и теренско возило за кућне посјете медицинских радника за рурална подручја посебно у зимском периоду, а најчешће за овакве интервенције подршку имају од Добровољног ватрогасног друштва.

Табела 8. Преглед буџета и извора финансирања Дома здравља, 2014.-2018., КМ

Извори финансирања	2014	2015	2016	2017	2018
Остварени буџет	310,383	328,450	291,298	301,926	245,671
Износ дотације из општинског буџета	17,763	29,418	1,455	21,974	18,806

(Извор: Општинска управа Ново Горажде)

Такође, с обзиром да значајан број послодаваца плаћа доприносе за здравствено осигурање нередовно или никако, значајан дио радника га и не остварује, а тако ни њихове породице немају могућност да исто остваре. Пољопривредници имају могућност да плаћају за своје осигурање, али како њихови приходи нису стабилни и довољни да покрију

релативно високе доприносе, веома мало њих се одлучује да оствари здравствено осигурање на овај начин.

2.1.7.3 Социјална заштита

У Новом Горажду основна социјална заштита остварује се путем Центра за социјални рад. Центар за социјални рад, као јавна установа, чији је оснивач Општина, један је од основних носилаца социјалне заштите на подручју цијеле општине. Кроз социјалну заштиту обухваћена су сва малољетна и пунољетна лица на подручју општине која се налазе у стању социјалне потребе, а испуњавају законске услове. Стручни радници Центра за социјални рад појединачно настоје да ријеше све предмете и проблеме који се појаве, у складу са расположивим финансијским средствима, која у већини случајева и представљају једну од главних кочница за успјешнији и ефикаснији рад. Међутим, како нема тачних показатеља и социјалне карте општине, процјене са терена указују да је број оних којима је потребна социјална помоћ далеко већи. Општина треба да препозна лошу ситуацију у области социјалне заштите и повећа буџетска средства намјењена за ову област.

Законом о социјалној заштити у Републици Српској утврђена су основна права у социјалној заштити: стална новчана помоћ, додатак за помоћ и његу другог лица, помоћ за оспособљавање дјецe и омладине, смјештај у установе социјалне заштите, смјештај у другу породицу, једнократна новчана помоћ и здравствено осигурање. Приоритено наведена права у социјалној заштити остварују лица која су неспособна за рад а која су без властитих прихода и без подршке сродника, те лица која су због свог здравственог стања зависна од помоћи друге особе као и она лица која се због посебних околности и специфичних разлога нађу у стању социјалне потребе. Права остварују лица на основу поднесеног захтјева, лично или да то уради неко умјесто њих или по службеној дужности.

Табела 9. Лица корисници социјалне заштите, 2014.-2018.

	2014	2015	2016	2017	2018
Малољетна лица					
Угрожени породичном ситуацијом	12	8	10	10	10
Лица са сметњама у психичком и физичком развоју	6	3	3	3	3
Лица друштвено неприхва-тљивог понашања	9	4	6	1	0
Лица у стању различитих социјално-заштитних потреба	95	55	95	65	65
Укупно	122	70	114	79	78
Пунољетна лица					
Лица друштвено неприхва-тљивог понашања	7	5	6	6	6
Лица у стању различитих социјално-заштитних потреба	600	514	529	529	525
Укупно	607	519	535	535	531

(Извор: РЗС РС)

Центар за социјални рад има недостатак стручног особља (недостаје психолог) и ограничене финансијске ресурсе (укупно исплаћене помоћи у 2018. години 6816, 95КМ), те због недостатка социјалне карте не може да идентификује потребе становништва. Општина Ново Горажде нема израђену социјалну карту, али препознаје потребу за израду исте у наредном периоду.

На социјалну заштиту у Новом Горажду се рефлектују и сви проблеми из здравственог осигурања. Велики број незапослених и оних који нередовно примају плате доводи до нередовног плаћања здравствених доприноса, а исти се не уплаћује пољопривредницима, па велики број људи тражи помоћ од Центра за социјални рад. До неке мјере такво стање амортизује Црвени крст Општине, међутим и то је недовољно. Општинска организација Црвеног крста постоји, углавном активности ове организације се финансирају из Буџета општине, такође просторије у којима ради ОО ЦК Ново Горажде је обезбиједила Општина.

Табела 10. Износ исплаћене помоћи путем Центра за социјални рад, КМ

Врста помоћи	Износ помоћи у КМ/годишње			
	2015	2016	2017	2018
Новчана помоћ	443.7	209	311.63	209
Додатак за помоћ и његу другог лица	2868.98	3018.13	3566.04	4834.20
Смјештај у установе социјалне заштите	1852.37	1430.00	1430.00	1430.00
Здравствено осигурање корисника социјалне заштите	216.13	193.80	193.80	193.80
Једнократна новчана помоћ	0	0	0	70.83
Друга материјална помоћ	0	0	0	79.12
Укупно, КМ	5381.18	4850.93	5501.47	6816.95

(Извор: Општинска управа општине Ново Горажде)

Центар за социјални рад као орган старатељства у складу са породичним законом, кривичним законом, законом о заштити лица са инвалидитетом, законом о заштити лица од насиља у породици и другим законским и подзаконским прописима врши послове заштите и пружања помоћи породицама којима је то неопходно. Законом о дјечијој заштити утврђен је систем дјечије заштите који се заснива на правима и дужностима родитеља да се старају о подизању и васпитању дјеце и права дјетета на услове живота који му омогућавају правилан психофизички развој. Права утврђена законом о дјечијој заштити у првостепеном поступку утврђује ЈУ „Центар за социјални рад“. Специфичност општине Ново Горажде је да су сви становници деведесетих година били избјегли или расељени. Најугроженије групе су породице у којима има особа са инвалидитетом или са тешким обољењима. Велика популација је становника преко 65 година старости. Ромске популације нема. У периоду епидемије корона вирусом интензивно се радило на отврђивању породица са неком социјалном потребом ради адекватне помоћи. У том периоду евидентирано је око 250 породица са око 1000 чланова у стању социјалне потребе.

2.1.7.4 Спорт, култура, НВО и удружења

Носилац културних активности у општини Ново Горажде је ЈУ Народна библиотека "Божидар Горажданин" а основана је одлуком Скупштине општине Ново Горажде⁷. Радно вријеме библиотеке је сваког радног дана од 7-15 часова и има једног запосленог радника (директор-библиотекар). На основу Закона о библиотечкој дјелатности РС цјелокупна библиотечка грађа, укључујући и књижни фонд од **16000 књига** су стручно обрађене по УДК⁸ систему. Закључно са 31.12.2019. године у инвентарне књиге је уписано 14206 монографских публикација. Број корисника у 2019. години је **133 или 4,27% од укупног броја** становника општине Ново Горажде.

ЈУ Народна библиотека "Божидар Горажданин", као једина институција културе у нашој општини, прикупља, штити и чува разну библиотечку грађу која се на приступачан начин презентује јавности и уступа на коришћење. Истовремено учвршћује сарадњу са сродним институцијама у окружењу. При томе користи сваку прилику да помогне и унаприједи културно-васпитни процес у школи. У склопу ових активности организују се колективне посјете за ученике нижих разреда основне школе библиотеци и бесплатан упис за све разреде основне и средње школе. Такође, ЈУ Народна библиотека организује пригодне програме, књижевне вечери, промоције књига, радионице за ученике и учествује у обиљежавању значајних датума наше општине.

ЈУ Народна библиотека "Божидар Горажданин", је током 2019. године била важан чинилац обиљежавања великог јубилеја 500 година Горажданске штампарије. Кроз пројекат "Горажданска штампарија 1519-2019" утемељена је манифестација Саборовање графичара, одржавањем Првог сабора графичара са учешћем 11 мериторних графичара који су изњедрили 22 графичка дјела на тему горажданских књига. Легат дјела графика ће бити допуњаван сваке године новим саборовањем. Саборовање графичара је манифестација која је утемељена 2019. године у склопу обиљежавања 500 година Горажданске штампарије. Број умјетника-графичара који су учествовали у изради графика било је 11, а на првој изложби дјела графика у порти цркве Св. Георгија, 16. јуна 2019. године било је око 350 посјетилаца. Током 2019. године изложбу графика у Новом Горажду и Београду (у склопу сајма књига у октобру мјесецу) је видјело око 5000 посјетилаца. Саборовање графичара је финансирала општина Ново Горажде уз подршку Владе Републике Српске и приватне фирме "Арт Декор". Саборовање графичара се планира организовати бијенално.

Спорт има кључну улогу у сваком друштву кроз допринос социјалној кохезији, превазилажењу предрасуда, повећању позитивног утицаја на јавно мњење и ширење етичких и општих принципа који се кроз њега преносе. На подручју општине Ново Горажде најзаступљенији је фудбал, кроз рад СД "Раднички" са простором од 2400м², такође активни су мушки фудбал клуб и женски одбојкашки клуб, те школа спорта која има за циљ рад са дјецом. Што се тиче спортских активности углавном се финансирају из општинског Буџета преко СД "Раднички" и УСР "Младица". Један дио средстава обезбјеђује СД "Раднички" кроз закуп дворане, чланарина и донација, а УСР "Младица" од риболовачких дозвола и донација.

⁷ Одлука СО-е Ново Горажде о оснивању ЈУ Народна библиотека "Божидар Горажданин" усвојена је 28.12.2006. године, а званично је регистрована 11. априла 2007. године.

⁸ Универзална децимална класификација (УДК) је интернационални систем библиотечке класификације.

Удружење спортских риболоваца "Младица" са 40 чланова, располаже простором од 30 м². Удружење спортских риболоваца "Младица" дјелује на подручју општине Ново Горажде на ријекама Дрини и Прачи. Рад овога удружења обухвата рибо-чуварску службу коју обављају волонтери, организовање такмичења у спортском риболову, оплемењивање рибљег фонда кроз порибљавање ријека и посебну пажњу посвећују неопходности заштите животне средине са подмлатком удружења.

Утакмице у фудзалу привлаче посјетиоце и изван општине. Одбојкашки и карате клуб имају секције само за млађе генерације. У секције фудбала и риболова укључено је око 50 дјецe.

Удружење спортских ловаца "Маркан" располаже простором од 30м² и активних 30 чланова. Основни циљ удружења је узгајање, заштита и кориштење дивљачи уз одржавање природне равнотеже, затим унапређење лова као гране привреде, спорта и спортског туризма, заштита природе и животне средине, те развој ловачког стрелаштва и ловачке кинологије.

Слика 21. Преглед издвајања из буџета општине Ново Горажде, 2014.-2018., KM
(Извор: Општинска управа општине Ново Горажде)

Мада општина Ново Горажде настоји пружити материјалну помоћ спортским организација, нажалост та издвајања су скромна и не могу задовољити потребе у смислу значајнијих спортских резултата или чак адекватног одржавања спортских терена с обзиром на њихову површину и пратећу инфраструктуру.

Слика 22. Преглед површина објеката за рекреацију, м² у Новом Горажду
(Извор: Општинска управа општине Ново Горажде)

Међутим, важно је напоменути да је у општини Ново Горажде значајан број корисника рекреативних објеката (260) или око 10% становништва које има рекреативне навике. Овај број становништва свакако би могао бити већи, у смислу одређених субвениција и промотивних кампања у погледу унапређења стања јавног здравља.

Табела 11. Број корисника рекреативних објеката, 2014.-2018.

	2014	2015	2016	2017	2018
Спортска балон сала	100	100	110	110	120
Спортски терени "Копачи"	50	50	55	55	55
Спортски терен "Устипрача"	25	25	30	30	30
Спортски терен "Подкозара"	25	25	30	30	30
ГМУ-Фитнес просторије	20	20	20	25	25

(Извор: Општинска управа општине Ново Горажде)

На подручју општине Ново Горажде дјелује више НВО и удружења која кроз своје дјеловање и најразличитије активности доприносе демократичности, транспарентности друштва и унапређења истог. Оне имају веома важну улогу, тј. служе као конструктиван фактор локалне политике, а уједно својим радом вишеструко доприносе социјалној заједници. Ново Горажде има **11 регистрованих** удружења грађана, од којих је 8 осам посебно активно. Међу овим удружењима највише је културно-умјетничких, спортских и хуманитарних. За потребе финансирања удружења грађана Општина је предвидјела посебна средства у буџету. Расподјела средстава за удружења грађана врши се према јавном позиву у складу са Одлуком СО-е. Организације цивилног друштва у Општини су:

- СПКД „Просвјета“ са 40 чланова,
- Удружење пензионера, са 350 чланова,
- ОСД „Раднички“, са 50 чланова,
- УСР „Младица“, са 40 чланова,
- Омладинска организација "ФАМА", са 20 чланова,
- Борачка организација, са 200 чланова,
- БПК „Препород“, са 100 чланова и
- Црвени крст Ново Горажде са 15 чланова.

За даљи развој општине треба радити на активном учешћу грађана у свим процесима битним за будућност Општине, а у том смислу највеће очекивање је према организацијама цивилног друштва.

Због финансијских проблема у којима се нашла општина Ново Горажде и активностима на стабилизацији Буџета није било значајнијег издвајања буџетских средстава за НВО. Током 2019. године из Буџета општине Ново Горажде издвојено је 30,000 КМ за пројекте који су на основу Јавног позива за додјелу средстава гранта изабрани: пројекат ЈУ Народна библиотека "Божидар Горажданин" из Новог Горажда; "Горажданска штампарија 1519-1523" пројекат СПКД "Просвјета" из Новог Горажда; "Организација културних манифестација-Очување српске културе и традиције у Новом Горажду". Ови пројекти су реализовани у години Јубилеја 500 година Горажданске штампарије.

Закључак

У погледу здравствене заштите, општина Ново Горажде требала би да покрене иницијативу за оживљавање посебног осигурања за пољопривреднике. Због недовољне информисаности грађани у руралним подручјима не знају да ли имају право на здравствену заштиту и по којем основу. Стога би општина, директно на терену могла утицати да дође до одређених помака кроз израду социјалне карте и других активности. У здравству је неопходно обезбјеђење још љекара и здравствених радника како би био покривен 24-часовни период здравственим услугама. Такође, опремање Дома здравља је један од проблема, у првом реду са санитарским возилом и осталом медицинском опремом и уређајима.

Главни проблем школства је што у општини Ново Горажде није основана матична основна школа, већ основно образовање функционише кроз подручне школе у Новом Горажду али се запошљава мање наставног кадра са подручја општине, с обзиром да је матична школа у Вишеграду. Организовање средњошколског образовања на подручју Општине би било могуће, уз услов да сви будући средњошколци који живе на територији општине Ново Горажде похађају средњу школу у Новом Горажду. Опремање школа кроз пројектне активности савременим училима је један од приоритета у наредном периоду, како би се унаприједио наставни процес.

У погледу спорта, битно је обезбјеђење финансијских средстава за такмичења и унапређење постојећег стања спортске и рекреативне инфраструктуре, али и навика становништва. Такође, потребно је интензивирати улагања у културу, успоставити и одржавати традиционалне манифестације у циљу препознатљивости Новог Горажда.

Значајно је напоменути да је из средстава Владе Републике Србије одобрено 100.000ЕУР општини Ново Горажде за изградњу културно-омладинског центра, као једног мултифункционалног објекта гдје ће под једним кровом бити смјештени: ЈУ Народна библиотека "Божидар Горажданин" са фондом књига и осталим материјалом са којим библиотека располаже, велика сала за друштвено-културне манифестације, простор за омладинске активности, просторије за предшколско образовање и изложбени

простор гдје ће се излагати дјела настала на саборовану графичара. Ову инвестицију треба искористити како би се унаприједила препознатљивост општине Ново Горажде.

Чињеница је да маргинализоване категорије становништва све теже могу да остваре своје здравствено-социјалне, стамбено материјалне и друге потребе а, такођер, уочава се убрзано старење популације у Општини што повећава број лица у стању социјалне потребе.

Стање друштвеног сегмента прије свега огледа се у квалитету живота грађана општине Ново Горажде и њених демографских трендова и економских кретања. С обзиром на ограничена буџетска средства локалне самоуправе, неопходно је јасно и прецизно утврдити приоритетне области дјеловања (здравствена и социјална заштита, образовање и др.) и усмјерити активности ка идентификованим циљним групама и корисницима услуга.

Потребно је изнаћи адекватне мјере да се превазиђе проблем незапослености, неповољне старосне структуре становништва, присутних константних миграција радно способног становништва (посебно младих), што свакако представљају детерминанте које усложњавају неадекватно друштвено стање становништва општине Ново Горажде.

2.1.8 Стање јавне инфраструктуре и јавних услуга

2.1.8.1 Водоснабдијевање и канализација

Водоводним и канализационим системом општине Ново Горажде, управља ЈКП Ново Горажде. Јавно комунално предузећа Ново Горажде има девет (8) запослених радника, од чега имају недовољно стручних кадрова (1ВСС, 6 ВКВ, 1 НК), и већином су запослени помоћни радници тј. неквалификовани радници. За унапређење пословања ЈКП који има широк опсег дјелатности као сто су: изградња и одржавање водовода, изградња и одржавање канализација, одржавање локалних путева, одржавање јавне расвјете и свих осталих радова предвиђених Законом о комуналној дјелатности, потребно је континурано радити на јачању људских ресурса и занављању материјално-техничких средстава.

Водоводни систем Новог Горажда састоји се из два водоводна система и то: водоводни систем Копачи у дужини 8500м од чега је 4500м примарни, а 4000м секундарни цјевовод и водоводни систем Устипрача у дужини од 6324м, при чему је 2324 м примарна мрежа и 4000м секундарне мреже. Оба водоводна система обновљена су у потпуности у периоду 2008-2013. године, тако да у периоду 2014-2018. није било улагања у водоводне системе.

Слика 23. Преглед водоснабдијавања у Општини Ново Горажде, 2018.
(Извор: Општинска управа општине Ново Горажде)

Специфичност је да на подручју МЗ Поткозара снабдијевање становништва питком водом се врши са система водоснабдијевања из општине Чајниче. То је дио система пријератног водоводног система којим се снабдијевало становништво општине Горажде са изворишта из Чајнича. Цјевовод на овом систему је дотрајао и неопходна је реконструкција. Општина Ново Горажде је планирала изградњу сабирног резервоара на подручју МЗ Поткозара гдје би се доводила вода из Чајнича уз реконструкцију примарне водоводне мреже.

Када се посматра квалитет водоснабдијевања **негдје око 70% становништва општине Ново Горажде има приступ водоснабдијевању** на квалитетан начин, док 30% становништва обезбјеђује снабдијевање водом изван водоводног система у сеоским водоводима. У селима је углавном снабдијевање питком водом базирано из приватних резервоара и приватно изграђених водоводних мрежа. Општина у том дијелу пружа подршку становницима у обезбјеђењу средстава по захтјевима за рјешавање водоснабдијевања.

Просјечна цијена воде износи **1,05KM/м³** и није се мијењала у последњих 5 година, а проценат наплате није задовољавајући и износи око 70%. Контролу воде врши Институт за заштиту здравља Фоча, налаз воде је углавном уредан (исправан). У случају да је налаз воде неисправан врши се јаче хлорисање воде или прекид испоруке уз откривање узрока. ЈКП "Ново Горажде" нема тачну евиденцију губитка воде. У фази је постављања водомјера на главним резервоарима, што ће омогућити тачнију евиденцију утрошака воде, самим тим и одређени губици воде, али је процјена да они износе преко 20%. Јавном водоводном мрежом су покривене МЗ Устипрача, МЗ Копачи и МЗ Поткозара, али није читаво подручје (око 60% стамбених објеката), у склопу тих МЗ-а су и **повратничка и остала насеља**.

У општини Ново Горажде постоји дјелимично изграђена канализациона мрежа у дужини од 4000м, на који је прикључено 195 домаћинстава (од 1118 домаћинстава) и 31 пословни субјект. Просјечна цијена отпадне воде износи 0,30KM/м3, а ниво инвестиција у канализациони систем у 2018. години је био 64,500KM. **Наплата услуга износи око 80%.**

2.1.8.2 Путна инфраструктура

Општина Ново Горажде налази се у непосредној близини саобраћајнице М-20. У погледу структуре путне мреже, кроз општину пролази магистрални пут М-20 Вишеград-Фоча у дужини од 10 км, регионални пут Подкозара-Козара у дужини од 4 км, локални путеви у

дужини од 73,60 км и 84,85 км некатегорисаних путева. У табели испод приказана је дужина путне мреже у надлежности општине Ново Горажде.

Табела 12. Путна мрежа у надлежности општине Ново Горажде, 2014.-2018.

Путеви	Укупно, км					Асфалтирано, км				
	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
Локални	73,60	73,6	73,6	73,6	73,6	0	0	0	0	0
Некатегор.	84,85	84,85	84,85	84,85	84,85	0	1,5	1,5	0,5	0,5
Укупно	158,45	158,45	158,45	158,45	158,45	0	1,5	1,5	0,5	0,5

(Извор: Општинска управа Ново Горажде)

На основу наведених табеларних података, очигледно је да општина Ново Горажде постојећом динамиком улагања у путну инфраструктуру не може значајније поради на њеном квалитету јер је у петогодишњем периоду асфалтирано само 4км путева у надлежности општине или око 2,5% укупних путева. Из овог разлога потребно је пронаћи нове моделе за улагање у путну инфраструктуру општине. Потребно је нагласити да зимско одржавање магистралних и регионалних путева, по свом плану зимског одржавања врши „Романијапутеви“ А.Д. Соколац и то:

- На правцу Рогатица-Вишеград кроз Устипрачу, магистрални пут;
- Устипрача-Ново Горажде до административне границе са Федерацијом БиХ (Горажде);
- Магистрални пут М-20;
- Подкозара-Козара (пут за Чајниче), регионални пут;
- Устипрача-Богаљево, 7,5 км, регионални пут;
- Р 448, Ново Горажде-Јабука у дужини од 4,8 км.

Предузећа „Романијапутеви“ А.Д. Соколац располаже са потребним радним машинама, опремом и људством који могу на квалитетан начин вршити одржавање наведених путних праваца. Расходи за текуће одржавање објеката друмског саобраћаја у просјеку износе цца 20.000,00 КМ годишње, за 2019. годину утрошено је 20.909,07 КМ. Асфалтирање и поправка путева се ради по пројектима и обезбијеђеним средствима од стране вишег нивоа власти или невладиних организације. Структура улагања у 2019. години је била следећа:

- асфалтирање путног правца у МЗ Огледчеви, укупног износа од 53.504,10 КМ од чега је 42.803,28 КМ обезбијеђено путем Федералног министарства расељених особа и избјеглица, а 10.700,82 КМ из Буџета општине Ново Горажде,
- поправку/санацију пута у МЗ Устипрача у износу од 7.009,76 КМ, од чега је 5.000,00 КМ обезбијеђено путем Федералног министарства расељених особа и избјеглица, а 2.009,76 КМ из Буџета општине Ново Горажде.

Најургентније путне комуникације за санацију и уређење су: Доња Сопотница-Богданићи, Хладила-Сеоца (однесен мост на ријеци Јањини).

На подручју МЗ Копачи, Требешко Брдо, Поткозара и Огледчева неоподна је модернизација локалних некатегорисаних путних праваца, а све у циљу нормалног приступа током читаве године пољопривредном земљишту. Ово је један од услова за развој пољопривредне производње, поготово у вишим предјелима горе наведених МЗ-а који су погодни за развој воћарства и сточарства. **У току сњежних наноса одређена насеља могу краткотрајно бити саобраћајно недоступна**, тј. дешава се да су привремено саобраћајно одсјечена усљед активирања клизишта или сњежних наноса.

2.1.8.3 ТТ комуникације

Процјена је да је више од 95% становништва покривено мобилном мрежом, а проценат непокривне територије од 5% се углавном односи на ненасељена подручја општине. Савремено пословање све више се ослања на пословање путем електронских комуникација и услугама информационих технологија, те у том погледу ову чињеницу треба узети у обзир у развоју општине Ново Горажде. Увођење нових информационих технологија те услуга за које су потребне велике брзине приступа незамисливе су без широкопојасног приступа интернету, који је могућ путем оптичких кабловских мрежа и бежичним путем. Свакако треба тежити повећању покривености, квалитета сигнала и брзина +100 Мбит/с.

На подручју општине Ново Горажде услуге фиксе телефоније пружају МТЕЛ и БХ Телеком. Укупан број домаћинстава која су покривена фиксном телефонијом је око 1000 (процјена). Читаво подручје општине је покривено мобилном мрежом (МТЕЛ, БХ ТЕЛЕКОМ, ХТ ЕРОНЕТ). ТВ сигналом је путем репетитора и телеком оператера покривена читава територија општине Ново Горажде.

2.1.8.4 Стамбени фонд

Према резултатима пописа из 2013. године у општини Ново Горажде структуру стамбеног фонда чини 108 станова у објектима колективног становања и 1278 станова у објектима индивидуалног становања (кућама), тј. укупно 1386 станова.

2.1.8.5 Одвоз комуналног отпада

Управљање комуналним отпадом врши Јавно комунално предузеће Ново Горажде са 8 запослених радника. ЈКП посједује једно возило за одвоз отпада које је у јако лошем стању. Основно финансирање ЈКП је наплата воде, смећа, гробних мјеста и одржавање гробља, као и други послови из обалсти комуналија и грађевине у складу са расположивим људско-материјалним средствима. Општина Ново Горажде уплаћује ЈКП средства према уговору о одржавању јавних површина и других послова, на основу Одлуке о заједничког обављања комуналне дјелатности. Стање ЈКП "Ново Горажде" у финансијско-материјалном смислу није задовољавајуће због дугова из ранијег периода, али и поред проблема испорука воде и одвожење комуналног отпада се врши редовно. У наредном периоду неопходно је набављање машина као што су: сметљара, камион кипер, гредер, а све у циљу унапређења нивоа услуга и повећања самоодрживости предузећа.

Слика 24. Локација постојеће депоније отпада у Општини Ново Горажде
(Извор: Google Earth, 2020)

Локална привремена депонија се налази на локацији старог каменолома у Копачима и потребно ју је детаљно санирати јер не задовољава услове санитарне депоније отпада. Према подацима Завода за статистику на нивоу Републике Српске се годишње генерише отпада око **272 кг/ст.** У одсуству прецизнијег податка за општину Ново Горажде у овом случају је најрелевантније уважити податак који важи за Босанко-подрињски кантон гдје годишња количина отпада по становнику износи 220 кг. На овај начин се долази до податка да се на подручју општине Ново Горажде годишње генерише **562.1 т** комуналног отпада. Укупно 2 мјесне заједнице су покривене организованим одвозом комуналног отпада са 24 контејнера на подручју цијеле Општине, при чему је број корисника одвожње отпада **480 корисника 2018. године и растао је у периоду од 2014. године када је износио 430 корисника, 2015 (450), 2016 (469), 2017 (475).** Покривеност организованим одвозом отпада износу око 70% становништва општине Ново Горажде у овом погледу није било значајнијих инвестиција или улагања у претходних пет година.

Отпад се одвози редовно. На подручју општине, а посебно на обалама водотокова налазе се дивље депоније мањег или већег капацитета, периодично уклањују дивље депоније, а путем комуналне полиције врше се превентивно-репресивне мјере на спречавању настанка дивљих депонија. **Нема организованог селективног одлагања отпада.** У склопу трговинских објеката врши се, од старане власника одвајање картонске амбалаже која се продаје. Цијена двоза комуналног отпада је 2 КМ по члану домаћинства, односно 0,08 КМ/м² стамбено-пословне површине објекта, а наплативост је око 80 %.

2.1.8.6 Електроенергетска инфраструктура

Снабдијевање електричном енергијом општине Ново Горажде врши се из електроенергетског система Републик Српске, путем ЗП "Електродистрибуција" а.д. Пале, РЈ Рогатица и пословницом у Новом Горажду.

Табела 13. Стање у области електро-енергетског снабдијевања, 2014.-2018.

Опис	2014	2015	2016	2017	2018
Дужина електро-мреже, м					
На високом напону	48755	48755	48755	48755	48755
На ниском напону	121679	132841	136580	136994	137226
Дужина реконструисане мреже, м					
На високом напону	420	350	500	480	1200
На ниском напону	1200	700	4200	400	300
Дужина изграђене мреже, м					
На високом напону	0	0	0	0	450
На ниском напону	1400	11162	3739	414	232
Број корисника					
На високом напону	1	1	1	1	1
На ниском напону					
<i>Домаћинства</i>	1282	1287	1301	1330	1332
<i>Јавна расвјета</i>	8	9	13	13	13
<i>Остала потрошња</i>	67	68	86	82	92
Укупно	1358	1365	1401	1426	1438

(Извор: Општинска управа општине Ново Горажде)

Квалитет снабдијевања електричном енергијом може се оцијенити као задовољавајући, посебно у урбаном дијелу општине, док у појединим руралним подручјима постоји потреба за реконструкцијом електроенергетске мреже. На подручју општине Ново Горажде није обновљена комплетна електро мрежа која је уништена током ратних збивања деведесетих година прошлог вијека, процјењена средства за обнову су око 1 мил. КМ. Реконструкција електро мреже потребна је у насељеним мјестима: Сеоца-Џуха, Борова, дијелови насељеног мјеста Огличева, насељеног мјеста Пролаз. **Редукација се појављује ријетко**, углавном је редовно снабдијевање ел. енергијом. Мада још има повратничких насеља гдје није изграђена ел. мрежа.

У општини Ново Горажде нема домаћинстава која немају приступ електричној енергији, а реконструкција је континуирано провођена у периоду 2014-2018. година, како на нисконапонској тако и високонапонској мрежи.

Табела 14. Показатељи стања јавне расвјете у општини Ново Горажде 2014.-2018.

	2014	2015	2016	2017	2018
Покривености становништва општине јавном расвјетом, процјена, %	70	70	75	75	80
Средства из општинског буџета који је уложен у изградњу јавне расвјете, КМ	0	0	0	2980	0
Средства из општинског буџета који је уложен за одржавање јавне расвјете, КМ	28.716	20.385	16.687	1.950	1.640
Трошак електричне енергије за јавну расвјету на територији Општина, КМ	34.867	36.309	36.499	36.948	33.617
Број расвјетних тијела кориштених за јавну расвјету на територији Општине	351	351	351	351	351

(Извор: Општинска управа општине Ново Горажде)

Када се посматра стање јавне расвјете, негдје око **80% становнишва је покривено јавном расвјетом**, број расвјетних тијела није се мијењао у периоду од 2014-2018. године, а издаци за утрошену електричну енергију су занчајна средства за локални буџет и износе 33.617КМ

(2018). Ови издаци су нешто мањи у 2018. посебно у односу на 2015. и 2016. годину, с обзиром да су уложена значајна средства за одржавање јавне расвјете у периоду 2014-2016. година. По питању енергетске ефикасности јавне расвјете, постоје значајне потребе за унапређење исте, те тиме и смањења трошкова за њено одржавања и утрошену енергију.

2.1.8.7 Остала инфраструктура

Стање постојећег градског гробља- незадовољава минимум који се очекује од грађана посебно у погледу попуњености. Наиме, попуњеност постојеће локације градског гробља је нанивоу 97,40% и рјешење за проширење ове локације је и више него неопходно. Цијена гробног мјеста износи 300КМ, а годишње издвајање за уређење и одржавање градског гробља је 1785КМ. Градским гробљем у Доњој Сопотници тренутно управља ЈКП “Ново Горажде”. Такође на подручју општине има доста мезарја и православних гробља којима управља Исламска заједница и Српска православна црква уз помоћ становништва. Градско гријање- општина Ново Горажде нема топлификациону мрежу тј. систем централног гријања.

Стамбени објекти се загријавају на углавном чврсто гориво-дрво. У посљедње вримјеме поједини индивидуални стамбени објекти прелазе на гријање на пелет. Зграда општине Ново Горажде, МУП и Дом здравља се загријавају на даљинско гријање (1 котловница), гориво је комбинација угаљ и дрво. Основна Школа у Копачима и физкултурна сала се загријавају исто на даљинско гријање (1 котловница) гориво је комбинација угаљ и дрво.

2.1.8.8 Локална управа

За обављање послова из своје надлежности, послова локалне смоуправе и управних послова из самоуправног дјелокруга општине, као и пренесених надлежности Републике, начелница општине Ново Горажде је организовала општинску управу у форми Одјељења за послове општинске управе са следећим унутрашњим организационим јединицама:

- Одсјек за општу управу,
- Одсјек за просторно уређење и стамбено комуналне послове,
- Одсјек за финансије, привреду и друштвене дјелатности.

Табела 15. Показатељи Општинске управе Ново Горажде 2014.-2018.

	2014	2015	2016	2017	2018
Износ финансијских улагања у техничко опремање (информатизација и сл.), КМ	2179	5044	2574	2738	6091
Број рачунара	23	26	24	24	24
Износ финансијских улагања у обуку особља, КМ	419	295	0	543	1288
Број предмета	465	609	546	400	414
Процент ријешених предмета, %	77.80	77.70	78.20	75.75	73.20
Процент пренесених предмета, %	22.20	22.30	21.80	24.25	26.80

(Извор: Општинска управа општине Ново Горажде)

На основу табеларно приказаних податка, може се видјети значајно релативно унапређење у погледу улагања у техничко унапређење од преко 200% у односу на 2014.

годину, међутим, исто је у погледу новчаног износа још увијек скромно, као и износ улагања у обуку особља, који је ипак објективно значјано виши у односу на 2014. годину (419КМ). Посебно треба имати у виду да се број предмета на годишњем нивоу креће око 500 предмета, са степеном ријешености од 73,20% (2018). У зависности од захтјева предмети се рјешавају у за то предвиђеном року, али постоје и специфични предмети, нпр. пројекат који траје 5 година или предмет у којем је издато рјешење о обављању дјелатности који се не може раздужити по издавању рјешења. У зависности од питања може се десити да у анализи се ствара "искривљена слика" ријешених/неријешених предмета због одређеног броја активних предмета.

У општинској управи Ново Горажде не проводи се анкета о степену задовољства грађана услугама општинске управе. Општинска управа Ново Горажде има 22 запослена радника, од којих је 9 запослених радника са ВСС.

Закључак

Општина Ново Горажде нема задовољавајућу канализациону мрежу. До сада је урађено око 4000м канализационе мреже која је без колектора и обично се своди у језеро акумулације ХЕ Вишеград, а с обзиром да нема ни једног пречистача, значајно се доприноси загађењу вода ријеке Дрине.

Такође, у општини су играђена два водоводна система у Устипрачи и у Копачима. На водоводном систему Копачи није могуће прикључити сво становништво, те би било неопходно урадити још један крак водоводне мреже, с обзиром да постоји техничка могућност са изворишта "Гојчевићи". Насељено мјесто Поткозара користи воду са водоводног система Чајниче, који је, такође, дотрајао и неопходно га је реновирати, али с обзиром да се простире кроз три општине потребна је израда пројектне документације како би се исти реновирао. У појединим селима гдје нема главног водоводног система, становништво питање питке воде рјешава на индивидуалан начин и уз помоћ општине. Дакле, потребно је урадити секундарну мрежу насељених мјеста Сопотница, Копачи, Машићи, а такође и у Устипрачи, колектор и пречистач.

У саобраћајној инфраструктури неопходно је модернизати сеоске путеве, посебно оне који воде ка пољопривредним зонама.

Јавно комунално предузеће неопходно је опремити са возилима за прикупљање и одвоз отпада (посебно кабастог отпада), извршити набаку контејнера и посуда за одлагање отпада како би се проширио обухват становништва у одвозу отпада. Како би ЈКП одржавало локалне путеве потребно је набавка мањег грејдера и мањег ваљка, а да би се увело и одржавање јавне расвјете потребно је набавити корпу за одржавање расвјете. Снабјевање електричном енергијом је квалитетно, сем у насељеним мјестима гдје није обновљена електро мрежа после ратних дејстава. За обнову таквих уништених електро-мрежа процјењено је да је потребно око 1 мил. КМ.

2.1.9 Заштита животне средине укључујући смањење ризика од катастрофа/несрећа

Општина Ново Горажде **нема израђен ЛЕАП (Локални еколошки акциони план)** те је непходно овом стратешким документом обухватити најважније аспекте заштите животне средине.

2.1.9.1 Управљање квалитетом ваздуха

У општини Ново Горажде до сада није било систематских мјерења квалитета ваздуха, нити је систем континураног мониторинга ваздуха успостављен. Не постоје значајни индустријски загађивачи ваздуха. Специфичност ваздушних струјања у зимским мјесецима формира **повремено (током неколико дана у зимском периоду), устајале загађене слојеве ваздуха изнад градске зоне и у зони Копача** (прије свега усљед близине урбаног дијела Града Горажде и индустријских постројења, али и индивидуалних ложишта у Новом Горажду). Ово упућује на обавезу смањења емисије загађујућих материја са акцентом на највеће емитере, а то су индивидуалне котловнице на угаљ у граду које треба у будућности настојати преорјентисати на биомасу, које има у ближем окружењу у довољним количинама. Такође, у општини није вршен прорачун емисије стакленичких гасова из индивидуалних ложишта. Међутим, општи квалитет ваздуха, у највећем дијелу годие је одговарајући и нема података о повећаном броју респираторних обољења усљед аерозагађења.

2.1.9.2 Управљање водама

На релативно малом простору општине Ново Горажде налазе се сливови ријека Дрине, Праче и Јањине, који низводно од Устипраче чине јединствен слив ријеке Дрине. Ријека Дрина настаје спајањем ријека Пиве и Таре код Шћепан Поља и има дужину тока од 346 км до свог ушћа у Саву код Раче. При најнижем водостају, на самом почетку свог тока, надморска висина износи 431 м, док је на ушћу 75,4 м, а што даје укупну висинску разлику од 355,6 м и средњи падо од 1,03‰. Природни услови стварања ове значајне ријеке су нагомилавање облака насталих над површином Јадранског мора, који идући на сјевер наилазе на препреку високих планина (Дурмитор 2522м, Проклетије 2694м, Комови 2430м) те излучују огромне количине падавина и до 3000 мм талога годишње. Површина сливног подручја Дрине је 19.570 км² (у БиХ 7.321 км²). То износи 20% сливног подручја ријеке Саве, док количина воде која утиче у Саву износи више од 30% њеног сливног подручја. Свакако, ово природно богатство није битно само као природни ресурс, тј. енергетски потенцијал, већ је његова корисност вишестрана, као што је наводњавање, рибарење, туризам и рекреација, станиште ријетких врста и др. У овом уопштеном дијелу битно је нагласити да се проблематиком управљања водним ресурсима много више баве други него општина Ново Горажде. На квалитет вода у општини Ново Горажде утичу и процједне воде несанитарне депоније отпада али и суседних општина и градова. Наиме, ради се о одлагању отпада на неадекватној локацији која није ограђена, нема рјешен проблем процједних вода, нити је покривена инертним материјалом. Поменута депонија налази се у близини ријеке Дрине, а усљед порозности материјала на којем се отпад налази оборински водени талози доспијевају директно у ријеку. Проблем су и велики број мањих депонија, уз путне комуникације и уз ријечна корита. Онечишћења ријечних токова на

подручју општине Ново Горажде могу се подијелити на она "видљива" и "невидљива", видљива се огледају у депонијама на обалама и плутајућем отпаду. Невидљива су отпадне воде из канализационих система и фабричких постројења. На подручју општине Ново Горажде, као и на подручјима осталих локалних заједница у Горњем подрињу нема пречистача отпадних вода из канализационих система, већ се та вода испушта без претходног третмана у ријечне тоове, а у случају Новог Горажда, ријеке Дрине и Праче, исти случај је са отпадним индустријским водама, посебно на подручју Града Горажда. Један од проблема је и муљ који се таложи у зони акумулације ХЕ "Вишеград" у којем се налазе разни полутанти све до тешких метала. Овом проблему неопходно је озбиљније приступити у наредном периоду, али саме локалне заједнице, без помоћи виших нивоа власти и међународних организације не могу моћи ријешити овај проблем који превазилази њихове могућности и највећим дијелом надлежности.

2.1.9.3 Заштита земљишта

Екстензивни начин пољопривреде је предност са аспекта загађивања земљишта, свако интензивирање пољопривредне производње треба бити под стручним надзором. Смањење количина насталог отпада, примарна селекција, рециклажа и понована употреба као и повећање обухвата прикупљања чврстог комуналног отпада јесте приоритет који треба настојати реализовати у наредном планском периоду са којим се може смањити и загађење земљишта. Општина Ново Горажде **није проводила системске мјере испитивања квалитета земљишта.**

2.1.9.4 Управљање отпадом

Управљање отпадом које врши ЈКП односи се на комунални отпад и индустријски отпад. Одлагање опасног отпада, анималног и електронских отпада није ријешено. Комунални отпад се одвози на депоније на претходно поменутој локацији. На подручју општине Ново Горажде има око **10 дивљих депонија** и у сталном су порасту. Дивље депоније и корита се повремено чисте (кампање) али у овом погледу недостају одређена системска рјешења. Локална **привремена депонија само дјелимично задовољава потребе грађана општине Ново Горажде**, али никако се за исту не може рећи да је санитарна, с обзиром на локацију и неуређеност исте.

У општини Ново Горажде **не постоји селективно прикупљање** или селекција отпада, а јавна свијест по овом питању готови и да не постоји. Из овог разлога у циљу смањења загађења тла, воде и ваздуха неопходно је у наредном периоду тражити одржива рјешења управљања отпадом у складу са ЕУ директивама⁹ и најбољим праксама. Посебно се огледа као приоритет, санација депоније, увођење система рециклаже отпада на извору уз набавку новог камиона за одвоз комуналног отпада, тје планирана 100% покривеност општине одвозом комуналног отпада.

⁹ Нитратна директива, WEE директива и др.

2.1.9.5 Очување биолошке разноврсности и заштита природе

За подручје општине Ново Горажде, као просторне јединице карактеристично је неколико типова пејзажа, сваки са посебним екосистемским одликама: брдски, горски, високопланински и разнолики полидоминантни пејзажи у рефугијумима. На подручју општине Ново Горажде постоје ендемичне врсте зељастих биљака, као што су Босански струпник и Босанска дивизма. Од ријетких, угрожених и заштићених врста флоре издваја се: дрвеће - Мечија лијеска, Диволијеска која је заштићена, ријетка врста; Питоми кестен који је ријетка врста; Црни граб, Хмељаста граб који је ријетка врста; грмље - Ловорчица, Ловорлисни ликовец, који је заштићена, ријетка врста и Патуљаста љиговина, која је заштићена, ријетка врста.

Такође, кроз општину протичу двије ријеке Дрина и Прача и мноштво мањих или већих потока чији биодиверзитет је потребно очувати. Проблем који је препознат као пријетња за биодиверзитет ријека је неконтролисано одлагање отпада на обалама ријеке. Основне пријетње биолошкој разноврсности:

- Интензивно кориштење (нпр. сјеча привредно важних врста буква, храст, племенити лишћари), на подручју МЗ Огличева и МЗ Поткозара.
- Еолска ерозија и хидроерозија пољопривредних земљишта, у зони акумулације ХЕ Вишеград.

Тренутно, већих пријетњи по биодиверзитет у општини Ново Горажде нема, осим евентуалне изградње хидроенергетског система "Бук Бијела", што би значајно довело до нестабилности проток воде у ријеци Дрини, а посредно и на промјену састава врста, које су присутне у екосистемима везаним за воду, тј. дошло би до поремећаја њихових станишта. Такође је једна од континуираних пријетњи ниског интензитета везана за област управљања отпадом, због нерегулисаних одлагања, опет у смислу утицаја на врсте које губе своја станишта и које немају довољно времена ни механизма да се прилагоде измијењеним условима за раст и развој.

2.1.9.6 Енергетска ефикасност-енергетски одржив развој

У претходном периоду на подручју општине Ново Горажде није проведен ниједан пројекат унапређења енергетске ефикасности јавних објеката или установа. Тренутно, **у најави је пројекат енергетског прегледа ОШ " Вук Караџић" у Новом Горажду**, који може резултирати конкретним радњама у погледу унапређења енергетске ефикасности. За потребе смањења емисија нису рађене процјене и прорачуни емисије угљен-диоксида (CO₂) за општину Ново Горажде.

2.1.9.7 Управљање ризицима и изазовима климатских промјена

Систем заштите и спашавања у општини Ново Горажде има организациону структуру и субјекте система заштите и спасавања којим често недостаје опрема и обука, а ради проблематике везане за одлив становништва и попуњавање јединица за спашавање је нестабилно. Окосницу система спасавања чине Цивилна заштита и ДВД Ново Горажде. Мада општина Ново Горажде **нема документ процјене угрожености** од елементарних непогода и других несрећа, нема сумње да је општина подложна ризику више природних и других непогода који су претња за, становништво, имовину, инфраструктуру и животну средину. Кључни ризици су:

- велики пожари,
- бујичне поплаве и клизишта,
- МЕС и НУС и др.

Од наведених ризика, предњаче пожари, бујичне поплаве, те клизишта и сњежне падавине. Такође, највећи број јавних установа нема ажурне планове евакуације и спасавања.

Територија општине због одређених специфичности представља подручје гдје је могућност од пожара велика. На подручју општине Ново Горажде јављају се пожари на отвореном простору изазвани на: пољопривредним културама, ниском растињу, шумама, депонијама смећа и контејнерима. Пожари у стамбеним и индустријским објектима најчешће су изазвани: људском непажњом, несавјесним радом у производњи, неисправним електроинсталацијама, усљед појаве техничке неисправности одређених машина уређаја и других средстава, као и појавом природне непогоде и др.

Табела 16. Класификација и број пожара 2014-2019. година

КЛАСИФИКАЦИЈА ПОЖАРА	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Стамбени објекти	1		1		1	1	
Индустријски и пословни објекти							1
Помоћни објекти					1		1
Пожар димњака					1	1	3
Пожар контејнера		1	1	2			3
Шумски пожари	4		1				3
Пожар на саобраћајном средству				1	1		
Пожари ниског растиња	1	5	13	6	16	3	21
УКУПНО	6	6	16	9	20	5	32

(Извор: Општинска управа општине Ново Горажде)

На подручју општине у ужем дијелу урбане средине концентрисан је одређен број објеката у којима је повећана опасност од пожар (и поред појаве пожара Општина нема евидентиране износе штета) тако да је потребан појачан надзор над истим као и систематско спровођење превентивних мјера, а посебно из разлога што привредни субјекти немају организовану ватрогасну службу. Терен је већим дијелом брдски, а мањим дијелом планински. Структура шумског растиња је углавном буково и храстово дрво на површини од око 7.650 ха и опасност од шумских пожара је већа због високих температура које су карактеристичне на овим подручјима током читавог љета. Општина има лоша искуства из претходног периода (с обзиром да се одређени број пожара јавља у прољетном периоду, тј. током чишћењ парцела), јер и поред обиласка упозоравања становништва на опасности од пожара, највећи број пожара се дешавао у прољеће приликом чишћења ливада и њива.

По питању организације за гашење пожара, општина има организовано ДВД Ново Горажде које у свом саставу има 15 обучених ватрогасаца, са неопходном опремом за гашење: 2

теренска возила са опремом за гашење, навално возило "ФАП1314" са цистерном капацитета 5000 л, те напртњаче и лепезе за ручно гашење шумских пожара, којима се може интервенисати у случајевима мањих пожара због недовољне запремине воде, док за веће пожаре, општина би била принуђена тражити помоћ од сусједних општина или Републичке управе Цивилне заштите. Најчешће се помоћ у гашењу већих и захтјевнијих пожара или већег броја пожара (који је се јављају у периоду 3-5 година, посебно изражени по бројности 2015., 2017. и 2019. године) тражи и добија од професионалне ватрогасне бригаде из Горажде. Добровољно ватрогасно друштво Ново Горажде броји 2 запослена на одређени период, са 15 активних чланова. Опремљеност је релативно задовољавајућа, са напоменом да у функцији имају два ватрогасна возила стара 40 година што се мора ставити у приоритете обнове. Дакле, од опреме која недостаје члановима ДВД-а је новије и исправније навално возило, опрема за ватрогасце, опрема за просторије ДВД и константна је потреба за обуком и усавршавањем чланова. С обзиром на важност и улогу могуће ризике, више пажње траба посветити проширењу чланства, обуци и мотивацији.

Табела 17. Површине контаминиране са МЕС и НУС у општини Ново Горажде (2018)

Категорија	Површина (м ²)	% укупне површ. општине
I- локалитети који су у свакодневној цивилној употреби, локације репатријације избјеглица и расељених особа, локације за обнову и реконструкцију инфраструктуре и економије	2,092,112	1,722
II- локалитети који су повремено у употреби или су у контакт-зони са локацијом из I категорије, економски ресурси	2,594,226	2,135
III- периферни локалитети	1,026,352	0,845
Укупно	5,712,690	4,702

(Извор: Општинска управа општине Ново Горажде)

Према расположивим подацима БХ МАК процјењује се да је на подручју општине Ново Горажде заостало максимално 2.157 мина/НУС у сумњивим опасним и потврђеним опасним површинама. Према структури контаминираног земљишта у Новом Горажду, од укупно 5.71 км² мински сумњиве опасне површине, 4.14км² се односи на шумско земљиште, 0.42км² на пољопривредно земљиште, 0.26км² одрживи повратак и становање, и 0.18 км² на инфраструктурно земљиште. Мине се у процесу хуманитарног деминирања приликом проналаска по могућности уништавају на лицу мјеста или их изузима Републичка управа цивилне заштите Републике Српске и преноси и уништава на предвиђеном полигону у општини Калиновик. Када је у питању заштита и спасавање од мина/НУС, до коначног рјешавања минског проблема препоручује се поштовање знакова минске опасности, односно забрана уласка у мински сумњиве опасне површине иза минских знакова. Неовлаштено уклањање истих представља кривично дјело. На подручју општине Ново Горажде БХМАЦ је до сада поставио 1.088 знакова упозоравања на минску опасност. Такође, едукација о минској опасности је врло ефикасан начин превентивне заштите од мина/НУС-а. С тим у вези, на подручју општине Ново Горажде о минској ситуацији су до сада едукована 1.183 лица, углавном дјеца школског узраста (7-14 година старости). На подручју општине Ново Горажде у последњих 5 година није били акцидената везаних за мине, али је у ранијем периоду било неколико леталних исхода.

Општина Ново Горажде била је значајно погођена катастрофалним поплавама током 2010. године. У Доњој Сопотници било је поплављено борачко насеље - монтажне куће, док је снабдијевање електричном енергијом и водом за пиће било у прекиду. Подручје општине Ново Горажде захваћено је поплавама већих размјера у децембру 2010. године када је дошло до изљевања ријеке Дрине из свог корита, при чему је поплављено 56 стамбених јединица у насељу Доња Сопотница са око 200 становника. Привредни објекти фабрике за производњу жице и хладњаче су тада били поплављени. Поплављено становништво је било евакуисано у алтернативне смјештајне капацитете. Посебан проблем, у ранијем периоду представљали су бујичави потоци и то: Русањски поток, Огличевски поток, Сопотнички поток, Сурдучки поток, Зидински поток и Слатински поток. У марту 2005. године усљед обилних падавина активиран је Сопотнички поток, који је излио дебели слој шљунковитог наноса на ораничне површине, градско гробље, а такође поплављен је и један дио порте цркве Св. Георгија која је културно-историјски споменик. У јуну 2006. и марту 2016. године дошло је до излијевања Русањског потока при чему је настала штета на пољопривредном земљишту, активирању клизишта и прекид локалних путева, као и излијевање наноса на регионални путни правац Горажде-Чајнице. Огличевски поток је бујичав скоро сваке године, при чему се оштећују путне комуникације, излијевање узрокује наносе камења на пољопривредно земљиште и пољопривредне засаде. Слатински поток је имао у марту 2016. године излијевање са чињењем материјалне штете на објектима инфраструктуре и пољопривредном земљишту. Евидентна је опасност од поплава за подручјер општине и то у МЗ Копачи и МЗ Устипрача од излијевања ријеке Дрине, а посебну опасност представљају бујичави водотоци-потоци. **Само за индивидулане објекте који су пријавили штете за 2010. процијењен је износ на више од 2.000.000,00 КМ штете. Општина није урадила тачну евиденцију клизишта**, с обзиром да се иста налаза у зонама контаминираним са МЕС и НУС, али се приликом њихове активације повлачи један број ових тијела, што може представљати посебну опасност.

Иако је ово генерална пријетња иста је пријетња и по становништво али и развој привреде, посебно шумарства. Такође, треба радити на јачању капацитета на смањењу ризика од:

- у фази превенције (израдом одговарајућих планских докумената, процјена, планова заштите и евакуације, јавне кампање и др.),
- у фази спасавања (адекватна обуке и опрема служби и др.),
- У фази отклањања посљедица (опрема и ангажованост служби и др.).

2.1.10 Стање просторно планске документације

Општина Ново Горажде **нема усвојену просторно-планску документацију** чија би основа била Просторни план општине Ново Горажде. Као алтернативно рјешење, општина Ново Горажде користи просторни план Републике Српске 2015-2025. година, а за објекте који се граде израђује се стручно мишљење и Урбанистичко- технички услови овлаштених пројектних кућа. Приближно око 500 објеката на подручју општине Ново Горажде није легализовано тј. изграђени су без претходно добијених дозвола. Ова бројка се односи на објекте који су изграђени прије и после ратних дешавања деведесетих година XX вијека.

Закључак

У погледу заштите и управљања земљиштем општина Ново Горажде у наредном периоду ургентно треба наћи начин и обезбједити неопходна средства у циљу доношења неопходне просторно-планске документација општине Ново Горажде (просторни план и припадајући регулациони планови) и тиме увести планску градњу и намјену површина. У погледу очувања земљишта као ресурса, непланска градња у свим зонама је редовна појава и представља један од облика неадекватног управљања земљиштем као ресурсом. Такође, потребно је радити на заштити земљишта и изградњи колектора и пречистача оптадних вода.

По питању одлагања отпада потребно је санирати локалну депонију, набавити одговарајућа возила за прикупљање и одвоз отпада, набавити контејнере и посуде за одлагање отпада. У циљу санације депоније, потребно је израдити одговарајућу пројектну документацију, уредити систем канала и прекривања отпада, извршити потпуно ограђивање, те уредити прилазне путеве. Дакле, потребно је уредити санитарну депонију, проширити обухват одвоза комуналног отпада, да би се смањио број дивљих депонија отпада.

Потребно је улагати у опрему служби за заштиту, нпр. од опреме која недостаје ДВД "Ново Горажде" потребно је навално возило за гашење пожара, заштитна одијела, брентаче за гашење шумских пожара и опрема за помоћ унесрећенима у саобраћајним несрећама. У области Цивилне заштите, неопходно је израдити квалитетне provedбене акте и планове од којих је најважнији документ Пројекције угрожености од елементарних непогода и других несрећа, те извршити адекватно опремање и обуку припадника ДВД-а. Такође, једна од највећих изазова на овим просторима је деконтаминација подручја општине од МЕС и НУС, на које општина Ново Горажде може веома мало утицати, с обзиром на вриједност таквих пројеката.

Уопштено, потребно је побољшање и стално праћење квалитета воде за пиће, побољшање санитарно-хигијенских услова у свим јавним објектима, подизање свијести грађана о заштити животне средине, посебно о важности правилног одлагања чврстог отпада, вршити систематске дератизације на подручју општине и радити на идентификацији свих штетних аспеката који утичу на животну средину или јавно здравље.

2.1.11 Анализа буџета и пројекције средстава за финансирање реализације стратегије развоја

Општина Ново Горажде има тренд раста буџетских прихода од 1,7 мил. КМ (2014) до 2,2 мил. КМ (2018) години.

Слика 25. Преглед укупних прихода Буџета општине Ново Горажде, 2014-2018., КМ
(Извор: Општинска управа општине Ново Горажде)

Посебно је интересантно да су расли грантови вишег нивоа власти од 57956 КМ (2104) до 301876 КМ (2018), такође су значјано расли и поресеки и непорески приходи општинског буџета. Капитални грантови непрофитним организацијама су први пута исплаћени током 2018. године (6271КМ), док су остали капитални грантови цубјектима у земљи нису реализовани. Такође, током 2018. године први пута су реализована средства по основу концесионе накнаде за коришћење природних и других добара ХЕ "Вишеград" у износу од 45018 КМ.

Табела 18. Врста намјенских прихода Буџета општине Ново Горажде 2014.-2018. године

Врста намјенских прихода	2014 (КМ)	2015 (КМ)	2016 (КМ)	2017 (КМ)	2018 (КМ)
Накнаде за промјену намјене пољопривредног земљишта	395	915	255	689	0
Накнаде за коришћење шума и шумског земљишта	3176	12636	8846	12539	3855
Накнаде за заштиту вода коју плаћају власници транспортних средстава која користе нафту и нафтне деривате	2292	2157	2280	2318	2386
Накнаде за испуштање отпадних вода	423	488	422	349	2235
Средства за финансирање посебних мјера заштите од пожара	2745	755	953	1037	2098
Накнада за коришћење природних ресурса у сврху производње електричне енергије -ХЕ Вишеград	626130	661089	720510	485406	288514
Концесионе накнаде за коришћење природних и других добара	0	0	0	51280	94063
Концесионе накнаде за коришћење природних и других добара ХЕ-Вишеград	0	0	0	0	45018

(Извор: Општинска управа општине Ново Горажде)

Планирана средства за реализацију Стратегије одрживог развоја за период 2012-2019. Године износила су 37.429.000,00 КМ. Оволики износ планираних средстава био је, због у то вријеме регионалних иницијатива за рјешавање комуналног отпада и третмана отпадних вода и започетих студија. Па су пројекти изградње колектора и пречистача отпадних вода за подручје општина Горажде и Ново Горажде и изградња регионалне санитарне депоније износили 25.000.000,00 КМ или 66,8 %укупно планираних средстава за период стратегије. Ови пројекти нажалост нису реализовани. Реализована средства за реализацију стратегије у периоду 2012-2019. Износила су 1.600.000,00 КМ или 4,27 %предвиђених средстава.

Структура планираних средстава је предвиђала финансирање:

1. Из буџета општине 5.209.000,00 КМ или 14,00 %,
2. Из екстерних извора 32.220.000,00 КМ или 86 %.

Усљед тешке финансијске ситуације у општини проузроковане нагомиланим обавезама за реализацију планираних пројеката од 2011 до 2018. године је издвојено укупно 800.000,00 КМ, а у 2018 и 2019. Годинидодатних 800.000,00 КМ/пројекти у области путне и комуналне инфраструктуре, спорта, образовања и културе. Напријед наведени реализовани пројекти су већим дијелом финансирани из екстерних извора.

Структура реализовани пројеката у суштини није одступала од пројеката предвиђених планом.

Када је ријеч о структури финансирања по секторима развоја било је предвиђено, да се за:

1. Сектор економског развоја издвоји 9.072.000,00 КМ
2. Друштвени сектопр издвоји 1.700.000,00 КМ
3. Сектор заштите животне средине издвоји 26.657.000,00 КМ

Због лоше финансијске ситуације у периоду до 2018. године реализовано је планираних објеката по секторима:

1. Економски развој 100.000,00 КМ или 6,25 %
2. Друштвени развој 1.300.000,00 КМ или 81,25 %
3. Заштита животне средине 200.000,00 КМ или 12,50 % (планирани пројекти из ове области на регионалном нивоу, гдје је општина Ново Горажде имала учешће нису реализовани)
- 4.

Процјена средстава 2020 -2027

Прогноза финансирања развојне стратегије за период од 2020. до 2027. године припремљена је на бази могућих и издвојених средстава у 2018 и 2019. години (због тешке финансијске ситуације и перманентне блокаде рачуна, период прије 2018. године не би могао служити као релевантан и поуздан, као основа за упоређивање), планираних средстава за 2020. годину, ДОБ-аа за период 2020-2022 као и очекиваних допунских средстава из екстерних извора.

У 2018. и 2019. години укупно је издвојено 800.000,00 КМ од чега из Буџета општине Ново Горажде 200.000,00 КМ, а из екстерних извора 600.000,00 КМ, што је 400.000,00 просјечно годишње.

У 2020. усљед посљедица пандемије максимални износ за реализацију пројеката је 300.000КМ, а 2021. години планирано је финансирање пројеката у висини од 934.000,00 КМ од чега из Буџета општине 382.000,00 КМ, а из екстерних извора 562.000,00 КМ.

Финансијско стање Општине је стабилизовано, тако да постоје претпоставке за финансирање развојних пројеката.

Укупне обавезе Општине су око 2.700.000,00 КМ (кредити, репрограми, добављачи, лична примања и остало) и исте се редовно сервисирају.

За сервисирање кредитних обавеза у наредних 5 година ће бити издвојено 1.500.000,00 КМ или 300.000,00 годишње. Не очекује се да по основу осталих финансијских обавеза дође до озбиљнијег угрожавања финансирања реализације стратегије, под условом да се иста реално постави. Процјена је урађена путем консултација кључних чланова Развојног тима који учествују у изради стратегије, одсјека за финансије, привреду и друштвене дјелатности, председника СО-е и начелника општине Ново Горажде.

Табела 19. Преглед процјене по главним изворима финансирања за период 2020.-2027. године, 000 КМ

Извори финансирања стратегије развоја ЈЛС	Оквирна процјена по годинама								Ук.
	2020 ^{10*}	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	
Из буџета општине Ново Горажде, КМ	150	400	450	500	500	550	550	550	3.650
Из екстерних извора (кредити, ентитети, кантони, држава, јавна предузећа и приватни извори), КМ	100	350	350	600	450	700	550	550	3.650
Из екстерних извора (ИПА, донатори и остало) КМ	50	250	250	250	300	300	300	350	2.050
Укупно, КМ	300	1000	1050	1350	1250	1550	1400	1450	9.350

(Извор: Општинска управа општине Ново Горажде)

*За IV квартал 2020. године

Табела 20. Приједлог оквирне расподјеле финансирања по развојним областима

Економски развој	Друштвени развој	Развој заштите животне средине	Укупно
2.860.00 КМ	3.330.000 КМ	3.160.000 КМ	9.350.000 КМ

(Извор: Општинска управа општине Ново Горажде)

Напомене/образложење

Из Буџета општине Ново Горажде, КМ	<ul style="list-style-type: none"> -Ослобађање средстава због исплате репрограма 700.000 КМ -Повећање прихода од индиректних пореза 450.000 КМ -Повећање прихода по основу пореза на добит због раста привредних активности 50.000 КМ - Повећање прихода по основу пореза на непокретност 100.000 КМ - Приходи по основу концесионих накнада за кориштење вода, минералних сировина (ХЕ Вишеград и МХЕ Дуб)... 2.000.000 КМ, - Повећање прихода од земљишне ренте, приходи од такси и пружања јавних услуга, локалне комуналне таксе, боравишне таксе, од земљишта и сл. 350.000 КМ
Екстерни извори (кредити, ентитети, кантони, држава, јавна предузећа и приватни извори, сл.), КМ	<ul style="list-style-type: none"> -Константно увећање помоћи од стране Владе РС и министарства 2.600.000 КМ -С обзиром на капацитете са којима располаже општина /ДЦ, СОЧА и др./постоје озбиљне шансе за ЈПП, 500.000 КМ

¹⁰ Због пандемије изазване корона вирусом и мјера које се предузимају, због слабијег прилива финансијских средстава у Буџет општине, те због оријентисаности средстава владиних институција и међународних организација на ублажавање негативних ефеката од епидемије корона вируса у 2020. години ће се моћи финасирати текуће обавезе и пројекти који су започети прије епидемије. Укупан износ средстава која ће бити на располагању у 2020. години је око 300.000,00 КМ.

	-У значајној мјери припремљени елаборати за одређене производње /гљиве и др./ 85.000 КМ - Кредитна средства 465.000 КМ
Из екстерних извор (ИПА, донатори, остало), КМ	-Постепеним приближавањем чланству ЕУ увећавају се шансе и могућности повлачења значајних средстава из ИПА фондова 935.000 КМ -Донације од стране Републике Србије, 750.000 КМ -остали донатори (нпр. УНДП, Каритас Швајцарске и др.) 365.000 КМ

2.2 SWOT анализа и стратешко фокусирање

2.2.1 Преглед унутрашњих и спољних фактора – SWOT анализа

SWOT анализа представља мост између садашњег стања, које је утврђено анализом и жељеног будућег стања које је дефинисано стратегијом развоја општине. Интерни фактори, **снаге** које општини Ново Горажде пружају конкурентне предности, чинећи ово подручје атрактивним мјестом за живот и пословање с једне стране и **слабости** које представљају препреке или ограничења за развој општине Ново Горажде с друге стране. Екстерни фактори, **прилике** општина треба користити и истовремено избором одговарајуће стратегије минимизирати утицај **пријетњи**.

Табела 21. SWOT анализа

СНАГЕ	<ul style="list-style-type: none"> - Географска локација у близини значајних саобраћајница - Пољопривредно земљиште као најзначајнији ресурс - Биолошка разноликост - Релативно очувана, еколошки здрава и чиста средина - Повољни климатски и просторни услови за еколошку, органску пољопривредну и сточарску производњу - Квалитет и квантитет хидрографске мреже - Доступност ресурса биомасе за производњу енергије - Постојећи изграђени привредни објекти (Градина, Соча)
СЛАБОСТИ	<ul style="list-style-type: none"> - Негативни демографски трендови - Недовољна покривеност територије Општине системом прикупљања и одвоза отпада - Нееадекватно одлагање и стање депоније - Запостављен и неразвијен систем одводње оборинских и фекалних вода - Недостатак средстава за модернизацију и одржавање путне и остале заједничке инфраструктуре - Покривеност и квалитет водоводне мреже - Непостојање просторног плана и неадекватно планирање и управљање простором и просторним развојем - Непостојање основних планских докумената заштите и превенције од несрећа - Дивље депоније и низак степен свијести о потреби заштите животне средине, непостојање мјера превенције и одговора - Ниска енергетска ефикасност зградарства - Неповољно пословно окружење и неразвијен сектор МСП - Уситњеност посједа и слаба организованост пољ. произвођача - Минимална властита развојна средства - Недостатак властитих туристичких производа и смјештајних капацитета - Слабо насељена сеоска подручја - Неадекватна опремљеност јавних установа и институција

	<ul style="list-style-type: none"> - Сложене процедуре за рјешавање имовинско-правних односа - Опште сиромаштво, посебно код незапослених - Неактивност сектора НВО и др.
ПРИЛИКЕ	<ul style="list-style-type: none"> - Могућност развоја транзитног угоститељства (комуникацијски правац ка Јадранским мору) - Могућност стављања у функцију постојећих индустријских објеката и инфраструктуре - Могућности међуопштинске, међурегионалне и прекограничне сарадње у реализацији пројеката попу депоније отпада и других капиталних инвестиција - Доношење планских докумената (Просторни и други планови, СЕЦАП и др.) и имплементација мјера - Искориштење средстава и фондова за подстицаје ЕЕ и смањења емисије CO₂ - Потражња за специфичним пољопривредним производима - Партнерство јавног и приватног сектора - Повећан интерес за органском производњом и производима - Средства различитих фондова (ИПА исл.) и подстицаја и др.
ПРИЈЕТЊЕ	<ul style="list-style-type: none"> - Неадекватан пословни амбијент - Глобалне и друге рецесије - Миграције и одлазак становништва - Повећање броја лица у стању социјалне потребе - Недостатак инвеститора и нових инвестиција - Сива економија - Климатске промјене, природне и друге несреће и др. - Недостатак свијести и средстава за очување природних вриједности - Присутност минираних и контаминираних површина са МЕС и НУС - Неконтролисано и неодрживо кориштење природних ресурса које може трајно нарушити изглед и могућност привредног развоја простора - Недовољна укљученост свих важних фактора у процесе припреме, извођења важних пројеката из области инфраструктуре, заштите животне средине и енергетске ефикасности - Нестабилно политичко окружење и др.

2.2.2 Стратешко фокусирање

Стратешко фокусирање је добивено на основу прикупљених података у социо-економској анализи, која обухвата све важне аспекте живота и развоја општине Ново Горажде и служи као главна подлога за креирање развојних праваца и интеграцију свих аспеката одрживог развоја, што подразумева равномјеран економски раст уз заштиту околиша и природних ресурса и истовремено креирање правичног друштва и смањење неједнакости (*Оквир циљева одрживог развоја-СДГ*). Као важне слабости општине Ново Горажде које је потребно истаћи ту су свакако, одлазак становништва, релативно висока стопа незапослености и изузетно негативна стопа природног прираштаја, са једне стране, изграђени пословни и индустријски објекти који нису у функцији развоја, уситњеност пољопривредних посједа, која смањују могућност озбиљнијег бављења пољопривредном производњом, неповезаност примарне пољопривредне производње и прерађивачке индустрије, недовољна покривеност одвозом отпада, с друге стране. Анализирајући конкурентне предности које посједује општина Ново Горажде и њиховим спајањем са вањским приликама са једне стране и повезивањем слабости и пријетњи, с друге стране, извлаче се одговарајући фокуси на које се треба концентрисати у наредном стратешком периоду. Развојни тим општине Ново Горажде се определио за сљедеће стратешке фокусе:

Табела 22. Стратешки фокуси

СТРАТЕШКИ ФОКУСИ	
1.	<p>Привлачење нових инвестиција у Општину и стављање у функцију изграђених привредних објеката</p> <p>У погледу привредног развоја, потребан је нови искорак и инвестиције у пољопривредној производњи, индустријској производњи стављањем у функцију постојећих изграђених објеката (ДЦ "Градина" и објекат "Соча") и подстицијима за предузетништво. У пољопривредној производњи фокус је потребно ставити на развој пољопривреде базиране на повртларству сточарству и воћарству, новим знањима и технологијама, инсталацијама нових објеката у пољопривредној производњи. Основа овог фокусирања је на таквим производима који ће имати увећану тржишну вриједност, производима са продуженим роком трајања и могућностима пласмана ових производа на нова тржишта.</p> <p>Када се говори о стварању претпоставки за развој предузетништва, посебну пажњу могуће је усмјерити на развој угоститељства као пратеће дјелатности у развоју туризма, оне су усмјерене прије свега на спортско-рекреативни, вјерски али и сеоски туризам. У погледу спортско-рекреативног туризма може се истаћи постојање природних предуслова које треба надоградити одговарајућом туристичком инфраструктуром или развојем заједничких туристичких производа вазених за Дрину и друге заједничке природне ресурсе.</p>
2.	<p>Заустављање негативних демографских трендова, кроз унапређење инфраструктуре, безбједности, културе, просвјете, јавних и комуналних услуга у Општини</p> <p>Општина Ново Горажде мора искористити своје предности, посебно предности близине саобраћајнице ка Јадранском мору али и близине већих урбаних центара у БиХ, те постати мјесто атрактивно за живот и рад становника, дјеце, младих, жена, радно активних, старијих особа али и свих особа којима је потребна посебна социјална брига. Квалитет живота грађана треба побољшати кроз унапређење образовања, здравствене заштите и нових услуга у здравству, услуга јавне управе, затим кроз изградњу друштвене инфраструктуре, спорта и културе (канализациона инфраструктура, опремање спортске дворане и сл.). С обзиром на одређене негативне трендове, посебно негативне популационе трендове, све релевантне и кључне заинтересоване стране морају предузети проактивну улогу у реализацији будућих пројеката који ће унаприједити постојеће стање квалитета живота становника општине Ново Горажде.</p>
3.	<p>Заштита животне средине и смањење ризика од елементарних непогода и природних несрећа</p> <p>Овај фокус усмјерен је ка рационалном кориштењу природних ресурса и заштити животне средине, кроз предузимање низа мјера у погледу заштите земљишта (посебно путем израде ажурног Просторног плана и деконтаминацију земљишта од МЕС и НУС и санације депоније отпада), воде</p>

и ваздуха и биодиверзитета. Посебну пажњу потребно је усмјерити на рјешавање проблематике одлагања отпада, заштити од природних и других несрећа, те јачању материјалних и људских капацитета у погледу превенције, али и новим мјерама енергетске ефикасности, посебно у јавним објектима али и јавној расвјети. Све ове пројектне активности треба да воде ка синергетском ефекту, стварајући угоднији амбијент за живљење, рад и живот у општини Ново Горажде, при томе користећи и моделе међуопштинске сарадње, посебно у погледу управљања водама, отпадом и заштитом ваздуха.

2.3 Визија развоја и стратешки циљеви, са индикаторима

2.3.1 Визија развоја

Ова Визија је заснована на фундаменталним вриједностима становника Новог Горажда које представљају основу даљег развоја општине. Она представља опис будућности Новог Горажда каквим га виде грађани који су били укључени у процес израде развојне стратегије. Иако визија представља идеалну слику будућности општине, она је основа за дефинисање праваца развоја општине. Визија је оријентисана на будућност (2027.), а осврће се на приоритетна подручја дјеловања и садржи све релевантне вриједности које заједница признаје за компаративне предности и могућности које је потребно искористити на путу остваривања развоја и то економског, друштвеног и развоја животне средине.

ВИЗИЈА РАЗВОЈА ОПШТИНЕ НОВО ГОРАЖДЕ

Ново Горажде- препознатљива, развијена и инфраструктурно изграђена локална заједница, средина привлачна за инвестиције, угодна за живот, посвећена заштити животне средине и свеукупном друштвеном развоју.

2.3.2 Стратешки циљеви, са индикаторима

Полазећи од визије развоја, утврђени су следећи стратешки развојни циљеви који се заснивају на развоју привреде, друштвеном и развоју животне средине и дефинишу оквир за активности, чијим остваривањем се општина Ново Горажде поставља на пут развоја и просперитета.

Стратешки циљ 1: Обезбеђен стабилан и одржив развој привреде

Општину Ново Горажде карактерише низак ниво привредних активности. Носилац привредне активности у општини је неколико маљих предузећа или пословних јединица у Општини. Међутим, општина Ново Горажде има низ компаративних предности за развој индустријске производње, интензивне пољопривредне производње и прерађивачке

индустрије. Непосредна близина магистралне путне саобраћајнице, те други инвестициони потенцијали, попут значајних пољопривредних површина, изграђених објеката, нису довољно искориштени и стављени у функцију одрживог развоја општине Ново Горажде. Привредни субјекти општине су прошли турбулентан период и одређену ратну и постратну девстацију, али су ипак и одређеној мјери остали неискориштени и употребљиви, те у том погледу постоје могућности за привлачење нових инвестиција. С обзиром да се ради о мањој локалној заједници, општина Ново Горажде у привлачењу инвестиција мора нудити низ предности, како за инвеститоре тако и за радну снагу, те све напоре треба усмјерити на растеређење привреде и раст запослености и плата у привреди општине Ново Горажде.

Стратешки циљ 2: Унапријеђено стање друштвене инфраструктуре и квалитета живота становника

Основни проблем у друштвеном сегменту развоја општине Ново Горажде јесте демографска проблематика, која је изузетно неповољна, како у природном тако и економском кретању становништва. Неколико је фактора који интензивно утичу на ову појаву, а који се могу везати са економским приликама и трендовима који владају у општини (и уопште у овој регији), су у скромним могућностима које нуде мале локалне заједнице, али и општем тренду одласка младих из рубних подручја и мањих центара попут Новог Горажда ка већим урбаним центрима и цјелинама. Из овог разлога, сваки будући плански приступ, мора понудити унапријеђен квалитет друштвеног живота по питању здравственог, социјалног, образовног, спортског, културног и општег друштвеног напретка. Потребне су такве мјере, укључујући капиталне инфраструктурне инвестиције, који ће општину Ново Горажде учинити атрактивном општином за живот и рад.

Стратешки циљ 3: Очувана и заштићена животне средине и одрживо управљање природним ресурсима

Примарни циљ у заштити животне средине општине Ново Горажде јесте да природне вриједности буду сачуване и да се унаприједи заштита тла, воде, ваздуха и биодиверзитета, а истовремено да се у складу са принципима одрживог развоја, таква средина искористи за привредни развој општине. Општина Ново Горажде није довољно препознатљивијих локалних заједница и по том питању треба искористити своје природне ресурсе и исте на одржив начин ставити у функцију развоја. У циљу заштите воде, тла, ваздуха, потребно је синергијом свих учесника радити на рјешавању питања очувања биодиверзитета, санацији постојеће несанитарне и дивљих депонија и смањењу загађења комуналним и другим отпадом. Одрживим кориштењем природних ресурса и трајним рјешењима у погледу одлагања комуналног отпада значајно би се допринијело заштити животне средине и стварању претпоставки за општи друштвени и привредни развој општине Ново Горажде.

Табела 23. Индикатори (утицаја) реализације стратешких циљева *¹¹

Стратешки циљ 1 Обезбеђен стабилан и одржив развој привреде	Индикатор (утицаја)	Полазна вриједност (2018.)	Циљна вриједност (2027.)
	Просјечна нето плата, КМ	791	1100
Број привредних субјеката	63	83	
Број запослених ¹²	188	288	

Стратешки циљ 2 Унапријеђено стање друштвене инфраструктуре и квалитета живота становника	Индикатор (утицаја)	Полазна вриједност (2018.)	Циљна вриједност (2027)
	Број ученика основних школа ¹³	89	99
Укупан број дјеце обухваћен предшколским образовањем	0	50	
Број корисника социјалне помоћи	609	450	
Број здравствено осигураних лица ¹⁴	1160	1800	
Дужина асфалтираних путева годишње, км	1	3	

Стратешки циљ 3 Очувана и заштићена животне средине и одрживо управљање природним ресурсима	Индикатор (утицаја)	Полазна вриједност (2018.)	Циљна вриједност (2027)
	Број дивљих депонија ¹⁵	10	3
Удио домаћинства обухваћен организованим одвозом отпада, %	50	80	
Удио броја становника обухваћен системом канализације ¹⁶ , %	17	50	
Удио броја становника који има приступ контролисаној води за пиће, %	70	85	

¹¹ * Означава индиректну или директну везу са индикаторима одрживог развоја (СДГ).

¹² Веза са СДГ -8.1

¹³ Веза са СДГ -4.1

¹⁴ Веза са СДГ-10.1 и 10.2

¹⁵ Веза са СДГ -12.1

¹⁶ Веза са СДГ -6.1

3 ПРИОРИТЕТИ И МЈЕРЕ СА ИНДИКАТОРИМА

Приоритети представљају кључна поља и смјерове дјеловања за остварење визије и стратешких циљева и као такви имају највећи утицај на развој, односно остварење стратешких индикатора. Дефинисани приоритети су груписани под релевантним стратешким циљевима (Табела 24).

Табела 24. Приоритети груписани по стратешким циљевима

Стратешки циљ 1 Обезбеђен стабилан и одржив развој привреде	Приоритет 1.1: Привлачење нових инвестиција и развој пољопривреде
Стратешки циљ 2 Унапријеђено стање друштвене инфраструктуре и квалитета живота становника	Приоритет 2.1: Унапређење социјалне заштите становништва и квалитета друштвених дјелатности Приоритет 2.2 : Унапређење јавне инфраструктуре и јавних услуга грађанима
Стратешки циљ 3 Очувана и заштићена животне средине и одрживо управљање природним ресурсима	Приоритет 3.1: Унапријеђено стања заштите животне средине Приоритет 3.2: Смањење ризика по људе и материјална добра

3.1 Преглед приоритета и припадајућих мјера са индикаторима

Приоритети за стратешки циљ 1, укључујући припадајуће мјере, приказани су у Табели 25. У склопу сваког приоритета дефинисани су индикатори (крајњег) резултата са почетним и циљним вриједностима.

Табела 25. Приоритети за стратешки циљ 1 са припадајућим мјерама

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 1 ПРИОРИТЕТИ	Индикатор (крајњег) резултата	Полазна Вриједност (2018.)	Циљна вриједност (2027.)
ПРИОРИТЕТ 1.1: ПРИВЛАЧЕЊЕ НОВИХ ИНВЕСТИЦИЈА И РАЗВОЈ ПОЉОПРИВРЕДЕ	Површина обрађеног земљишта, ха	157	300
	Број предузетника	61	81
	Број предузећа	35	55
ПРИПАДАЈУЋЕ МЈЕРЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРИОРИТЕТА			
1.1.1. СТВАРАЊЕ КОНКУРЕНТНОГ ПОСЛОВНОГ ОКРУЖЕЊА, НОВЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ И ПРОМОЦИЈА ПОТЕНЦИЈАЛА ОПШТИНЕ			
1.1.2. СТРУЧНА И ФИНАНСИЈСКА ПОДРШКА РАЗВОЈУ, КОНКУРЕНТНОСТИ И ОДРЖИВОСТИ ПОЉОПРИВРЕДЕ			

Приоритети за стратешки циљ 2 са припадајућим мјерама приказани су у Табели 26. У склопу сваког приоритета дефинисани су индикатори (крајњег) резултата са почетним и циљним вриједностима.

Табела 26. Приоритети за стратешки циљ 2 са припадајућим мјерама

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2	Приоритети	Индикатор (крајњег) резултата	Полазна вриједност (2018.)	Циљна вриједност (2027.)
Приоритет 2.1: Унапређење социјалне заштите становништва и квалитета друштвених дјелатности		Број корисн. сталне новчане помоћи ¹⁷	209	150
		Број ученика	185	200
		Број чланова библиотеке, годишње	133	200
		Број корисника спортских и рекреативних објеката	260	360
ПРИПАДАЈУЋЕ МЈЕРЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРИОРИТЕТА				
2.1.1 Унапређење демографских ресурса и изградња друштвене инфраструктуре				
2.1.2 Смањење сиромаштва и помоћ рањивим категоријама становништва				
Приоритет 2.2: Унапређење јавне инфраструктуре и јавних услуга грађанима		Дужина изграђене мреже одводње отпадних вода, м	4000	10000
		Укупна дужина асфалтираних локалних и некатегорисних путева, м	4000	14000
		Удио становништва на корисника јавног водовода, %	25	55
		Степен задовољства грађана (улазна анкета)	Није провођено	>90%
ПРИПАДАЈУЋЕ МЈЕРЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРИОРИТЕТА				
2.3.1 Изградња и реконструкција комуналне инфраструктуре				
2.3.2 Увођење нових јавних услуга и електронске управе				

Приоритети за стратешки циљ 3 са припадајућим мјерама приказани су у Табели 27. У склопу сваког приоритета дефинисани су индикатори (крајњег) резултата са почетним и циљним вриједностима.

Табела 27. Приоритети за стратешки циљ 3 са припадајућим мјерама

¹⁷ Веза са СДГ-10.1 и 10.2

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3	Приоритети	Индикатор (крајњег резултата)	Полазна вриједност (2018.)	Циљна вриједност (2027.)
Приоритет 3.1. Унапријеђено стање животне средине	Број општинских ажурних просторно-планских докумената		0	1
	Број санитарних депонија за одлагање отпада		0	1
	Трошак електричне енергије за јавну расвјету, КМ/годишње		33617	20000
	Удио отпада који се рециклира, %		0	30
ПРИПАДАЈУЋЕ МЈЕРЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРИОРИТЕТА				
3.1.1 ПРОМОЦИЈА ПРИРОДНИХ ДОБАРА И ЗАШТИТА ТЛА, ВОДЕ, ВАЗДУХА И РАЗНОЛИКОСТИ				
3.1.2 ОДРЖИВО РЈЕШЕЊЕ УПРАВЉАЊА ОТПАДОМ И ЕФИКАСНО КОРИШТЕЊЕ ЕНЕРГИЈЕ				
Приоритет 3.2: Смањење ризика по људе и материјална добра	Број годишњих кривичних дјела		34	20
	Број пожара годишње		51	40
	Површина општине контаминирана МЕС и НУС, %		4,7	3
ПРИПАДАЈУЋЕ МЈЕРЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРИОРИТЕТА				
3.2.1 ПРЕВЕНЦИЈА РИЗИКА ОД ЕЛЕМЕНТАРНИХ НЕПОГОДА И ДРУГИХ НЕСРЕЋА И ПОВЕЋАЊЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ ГРАЂАНА				

4 КЉУЧНИ СТРАТЕШКИ ПРОЈЕКТИ

Радна група за израду Стратегије развоја општине Ново Горажде за период 2020-2027. године је идентификовала кључне стратешке пројекте. Ови стратешки пројекти представљају интервенције од највећег значаја за Општину и имају вишеструки ефекат на развој општине Ново Горажде.

У оквиру стратешког циља 1, тј. постизања стабилног и одрживог развоја привреде општине, идентификовани су приоритети дјеловања који се односе на развој пољопривреде и привлачењу инвестиција. На бази утврђених приоритета дјеловања, кључни пројекту су:

- 1. Стављање у функцију објекта "Градина"-Грађевинско уређење објекта-санација.** Код овог пројекта имају двије варијанте, прва је да се у њему организује производња хране на бази воћа и поврћа (модел јавно-приватног партнерства), а друга варијанта је да се комплекс овог објекта и локације уреди као пословни инкубатор, гдје би више предузетника било. Прва варијанта је најбоља јер би много већи ефекти на развој били, првенствено пољопривредне производње гдје би била потреба за обезбјеђењем додатних количина воћа и поврћа, а на подручју општине има око 3000 хектара обрадивог земљишта. Износ је 660.000,00 КМ
- 2. Стављање у функцију објекта "СОЧА"-** Ово је један комплексан пројекат, ради се о подземном објекту тунелског типа укупне површине око 15000 метара квадратних. За ову локацију има урађен пројекат узгоја гљива шампињона и шии таке. У овој фази предложеног пројекта су припреме за привођење ове локације привредној намјени, израда планске документације за санацију и почетно уређење објекта. Привођењем овог објекта производној или некој другој привредној намјени омогућила би се нова радна мјеста, а у случају организовања производње неопходна је сировинска база чије би обезбјеђивање довело до развоја нових производних процеса и укључивање/развој нових предузетника. Износ је 50.000,00 КМ
- 3. Доношење сета мјера за унапређење инвестиција и предузетништва-**У овом дијелу замисао је да се донесе сет мјера којима би се омогућиле олакшице предузетника у пословању и отпочињању властитих бизниса. Уступање општинских некретнина за привредне сврхе. Подстицаји из буџета за развој предузетништва, нпр. из средстава добијених по основу концесионих накнада (ХЕ Вишегра и др.) Износ је 400.000,00 КМ
- 4. Развој пластеничке производње-**Општина Ново Горажде има идеалне услове за развој пластеничке производње, како због структуре земљишта, микроклиматских карактеристика подручја, тако и због воденог потенцијала. У склопу овог пројекта циљ је подизање нових пластеника уз изградњу централног система за наводњавање из ријеке Дрине за подручје Доње Сопотнице, Копачког поља, Питиног поља и Хубјера. Откуп и пласман производа, уз потенцијалну прераду/производњу крајњег производа је загарантован кроз капацитете, хладњаче Хип-екс. Износ је 800.000,00 КМ

5. **Развој воћарства**-Подручје општине Ново Горажде има добре микроклиматске карактеристике за узгој разних врста воћа. Један од праваца развоја пољопривреде је подизање нових воћњака, обнова старих и запуштених воћњака увођење модерног начина производње воћа уз примјену адекватних агротехничких мјера. Опционо као и претходни пројекат може имати велику везу са евентуалном производњом у оквиру објекта ``Градина``. Износ је 330.000,00 КМ
6. **Развој сточарства**-На овом простору постоје велики услови за развој сточарства (говеда, овце, перад и посебно пчеларство) од пашњака те ораница на којима се може производити сточна храна. Овај пројекат би се базирао на подршку изградњи стајских објеката набавци квалитетне стоке и субвенције производњи. Као и остали пројекти из ове области основа је подршка запошљавању и самозапошљавању кроз искориштавање ресурса са којима ова локална заједница располаже. Износ је 330.000,00 КМ

Реализацијом горе идентификованих кључних пројеката, треба да се постигне вишеструки ефекат и допринос реализацији стратешког циља 1, који се односи на стабилан и одржив развој привреде општине Ново Горажде.

У оквиру стратешког циља 2, тј. унапређења квалитета живота свеукупним друштвеним напретком општине Ново Горажде, идентификовани су приоритети дјеловања који се односе на унапређење тренутног стања у друштвених дјелатности, областима здравства, социјалне заштите, школства, спорта и културе, јавних услуга, те инвестиција у јавну инфраструктуру. На бази утврђених приоритета дјеловања, кључни пројекту су:

1. **Изградња и опремање културно-омладинског центра**-На територији општине немамо никакав објекат за потребе организовања садржаја из области културе. Ради се о једном мултифункционалном објекту чија је изградња започела, тј. проводи се прва фаза изградње. У оквиру овог пројекта биће просторије за организовање предшколског образовања и наставе, просторије библиотеке и читаоница ЈУ Народна библиотека ``Божидар Горажданин``, изложбени простор који ће примарно бити за легат дјела графичара која су и настајаће кроз Сабор графичара. Такође, велика мултифункционална сала за разне представе и остала дешавања. Износ је 1.000.000,00 КМ
2. **Пројекат "Задужбина Љубавића-Горажданска штампарија 1519-1523"**-Овај пројекат је базиран на баштињењу традиције штампарства, имајући у виду да је у периоду између 1519 до 1523. Године на овом простору радила прва штампарија на подручју данашње БиХ. У склопу пројекта планирана је изградња музеја штампарства (на локацији цркве Св. Георгија), организација сабора графичара те остале активности које се доводе у везу Горажданске штампарије. Износ је 70.000,00 КМ
3. **Провођење сета мјера за пронаталитетну политику**-Пронаталитетна политика треба да има важно мјесто у развоју општине Ново Горажде имајући у виду депопулацију становништва. У склопу сета мјера наћиће се подршка брачним паровима који немогу да имају дјецу-за вантјелесну оплодњу, подршка породицама чија дјеца похађају школе у Новом Горажду, средњошколцима подршка у добијању средњошколског образовања у другим општинама јер на подручју наше општине нема средње школе. Финансијска подршка за новорођену дјецу. Обезбјеђивање

услова за нормалан културно-спортски живот, такође је један од приоритета пронаталитетне политике. Износ је 370.000,00 КМ

4. **Пројекат социјалног становања**-Подршка младим брачним паровима за обезбјеђивање стамбеног простора изградњом зграде уз повољности приликом откупа станова. Износ је 650.000,00 КМ
5. **Унапређење образовног процеса**-Унапређење образовног процеса је базирано на опремању школских објеката савременим училима. Обезбјеђење услова за самосталну основну школу и обезбјеђење средњошколског образовања у оквиру школског објекта у Новом Горажду. Износ је 100.000,00 КМ
6. **Изградња канализационе мреже у МЗ Копачи**-Канализационом мрежом (јавном) покривено је свега 20 % становника ове мјесне заједнице. Остали стамбени објекти имају септичке јаме или су индивидуалним канализационим мрежама исте спровели у ријечне токове, тако да се без претходног пречишћавања испуштају отпадне воде у ријечне токове. Износ је 300.000,00 КМ
7. **Побољшање водоснабдијевања у МЗ Копачи и МЗ Поткозара**-Развојем МЗ Копачи постоји потреба за повећањем капацитета за водоснабдијевање. Један од могућих приједлога за рјешење овог проблема је довођење водних вишкова са изворишта Гојчевићи (МЗ Устипрача) чиме би биле задовољене потребе ове МЗ за питком водом. У МЗ Поткозара водоснабдијевање становништва се врши старим и дотрајалим водоводним системом из Чајничка. Неопходно је измијенити транспортни цјевовод и изградити сабирни резервоар, чиме би становници ове МЗ добили нормално водоснабдијевање. Износ је 200.000,00 КМ
8. **Модернизација и уређење урбаног дијела општине**-У склопу овог пројекта планирано је уређење и модернизација ужег центра општине Ново Горажде у МЗ-а Копачи и Устипрача. Модернизација приступних улица и уређење трга. Износ је 350.000,00 КМ
9. **Израда и усвајање просторно планске документације општине Ново Горажде**-Општина Ново Горажде је једна од ријетких општина које немају израђену и усвојену просторно планску документацију. Овим пројектом предвиђено је израда и усвајање просторно планске документације. Износ је 40.000,00 КМ
10. **Осавремењавање општинске управе/електронска управа**-У складу са развојем моерних средстава комуникације и технике неминовност је осавремењавање радних процеса у оквиру општинске управе и услуга становницима путем модерног система електронске управе. Износ је 50.000,00 КМ

Реализацијом горе идентификованих кључних пројеката, треба да се постигне вишеструки ефекат и допринос реализацији стратешког циља 2 и подигне квалитет живота свеукупним друштвеним напретком општине Ново Горажде на значајно виши ниво, посебно социјално угрожених категорија становништва општине Ново Горажде.

У оквиру стратешког циља 3, тј. унапријеђења заштите животне средине општине Ново Горажде, идентификовани су приоритети дјеловања који се односе на заштиту и инапређење стања животне средине, очување природних добара и смањење ризика од несрећа. На бази утврђених приоритета дјеловања, кључни пројекту су:

1. **Уклањање дивљих депонија и рекултивација обала ријеке Дрине**-Широм територије општине Ново Горажде налазе се мање или веће дивље депоније комуналног отпада које је неопходно уклонити, а деградирану земљу рекултивисати. Највећи број депонија налази се уз водне токове (потоци и ријека Дрина). Износ је 80.000,00 КМ
2. **Колектор и пречистач отпадних вода за мјесне заједнице Копачи и Устипрача**-Систем одвођења и пречишћавања отпадних вода на подручју општине је није довољно развијен/изграђен. Јавна канализациона мрежа покрива свега 20 % стамбених објеката. Све количине отпадних вода се испуштају у водене токове без претходног пречишћавања. У Устипрачи је прије рата било изграђено постројење за пречишћавање отпадних вода, а ли је девастирано, па је неопходна његова реконструкција и обнова. За подручје МЗ Коачи неопходна је изградња колектора и постројења за пречишћавање отпадних вода. Износ је 900.000,00 КМ
3. **Еко туристичка зона "Устипрача"**-Пројекат је базиран на уређењу локације ушћа ријеке Праче у ријеку Дрину у Устипрачи. Уз ову локацију укрштају се два фреквентна магистрална пута М20 и М5, па би имплементацијом овог пројекта били постављени предуслови за развој предузетничких дјелатности из области туризма. Износ је 450.000,00 КМ
4. **Санација и рекултивација депоније "Каменолом"**-Главно одлагалиште комуналног отпада за подручје општине се врши на дивљој депонији у старом каменолому. На овом подручју није урађена гасна и водена дренажа, што представља опасност за становништво и животну средину. У склопу овог пројекта планирана је гасна дренажа за метанске гасове, дренажа оцједних вода и навлачење инертног материјала на депонију. Износ је 150.000,00 КМ
5. **Изградња трансфер станице комуналног отпада и увођење система рециклаже отпада на извору**-На подручју општине нема уређеног система рециклаже и смањења отпада на извору. Примарни циљ овог пројекта је смањење количина отпада на извору уз развој свијести о неопходности рециклаже уз постављање система за прикупљање и одвоз материјала за рециклажу. Путем трансфер станице би се отпад који није погодан за рециклажу компресовао на мању запремину и превозио на најближу санитарну депонију. Износ је 300.000,00 КМ
6. **Деминирање контаминираних подручја општине НУС**-Из ратних дешавања деведесетих година остало је доста НУС, на површини око 5% територије Општине. Углавном су то локације уз објекте у којима живе људи, што представља велику опасност по њих. Неопходност је наставак деминирања према утврђеним приоритетима. Износ је 400.000,00 КМ
7. **Уређење бујичавих водотока**-Подручје општине има доста водотокова који због стрмости терена у одређеним околностима великих падавина постају бујичави и чине штету на пољопривредним, привредним и стамбеним објектима. Кроз овај пројекат планирано је уређење бујичавих водотокова како би се негативни утицаји смањили на минимум. Износ је 600.000,00 КМ

Реализацијом горе идентификованих кључних пројеката, треба да се постигне вишеструки ефекат и допринос реализацији стратешког циља 3 и унапређењу заштите животне средине и одрживог управљања природним ресурсима општине Ново Горажде, на добробит свих грађана Општине.

Синергетски, реализација идентификованих пројеката допринијеће реализацији **Визије развоја општине Ново Горажде до 2027. године**, такође ови пројекти могу бити основ за идентификацију и реализацију будућих пројеката, који ће бити саставни дио будућих акционих планова.